

Załącznik nr 1 do Uchwały Nr .....<sup>1398</sup>/2015  
z dnia <sup>23.11.</sup>.....2015 r. Zarządu Województwa Opolskiego

# **OPOLSKI PROGRAM ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ na lata 2016–2022**

**Opole, październik 2015**

## **Wykaz skrótów**

AKSES - system akredytacji i standardów działania instytucji wsparcia ekonomii społecznej

EKES – Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny

ES – ekonomia społeczna

FIO – Program Operacyjny Fundusz Inicjatyw Obywatelskich

JST – jednostka samorządu terytorialnego

KSES - Krajowy Sekretariat Ekonomii Społecznej

KPRES – Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej

KSOW – Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich

NGO – organizacja pozarządowa

OPRES - Opolski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej

OTES – opolskie targi ekonomii społecznej

OWES – ośrodek wsparcia ekonomii społecznej

PFRON – Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

PES – podmiot ekonomii społecznej

PO WER – Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014 - 2020

PODN – powiatowy ośrodek doskonalenia nauczycieli

PES – podmiot ekonomii społecznej

PS – przedsiębiorstwo społeczne

RIO – Regionalna izba obrachunkowa

RKRES –Regionalny Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej

RPO WO – Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego

PROW – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich

UMWO – Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego

WRPD – Wieloletni regionalny plan działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w regionie na lata 2013-2020

## Spis treści

Wprowadzenie .....	4
1. Diagnoza sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa opolskiego – wybrane zagadnienia .....	8
1.1. Województwo opolskie – najważniejsze zjawiska .....	8
1.2. Bezrobocie w woj. opolskim w 2014 r. ....	9
1.3. Społeczeństwo obywatelskie .....	13
2. Ekonomia społeczna w województwie opolskim – stan i potrzeby .....	16
2.1. Podmioty ekonomii społecznej .....	16
2.1.1. Centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w Polsce i woj. opolskim w 2013 r. ....	18
2.1.2. Spółdzielnie socjalne w województwie opolskim .....	21
3. Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej w woj. opolskim .....	23
4. Ekonomia społeczna i otoczenie ekonomii społecznej w świetle badań ewaluacyjnych .....	25
5. Wnioski i rekomendacje dla opolskiego programu rozwoju ekonomii społecznej .....	26
6. Ekonomia społeczna i związane z nią otoczenie w dokumentach strategicznych regionu .....	27
7. Kluczowe sfery rozwoju w województwie opolskim jako możliwości rozwoju ekonomii społecznej ..	32
7.1. Turystyka społeczna .....	32
7.2. Ekologia, selektywna zbiórka odpadów, recyding .....	34
7.3. Melioracje wodne .....	34
7.4. Odnawialne źródła energii .....	35
7.5. Rolnictwo społeczne (rolnictwo zaangażowane społecznie) .....	36
7.6. Budownictwo społeczne .....	37
7.7. Lokalny potencjał kulturowy .....	37
7.8. Usługi społeczne dla poszczególnych grup osób wykluczonych społecznie i zagrożonych wykluczeniem .....	39
8. Priorytety i kierunki interwencji .....	39
9. System koordynacji ekonomii społecznej w województwie opolskim .....	46
10. System wsparcia ekonomii społecznej - podział ról .....	47
11. Realizacja, monitoring i ewaluacja Programu .....	48
12. Ramy finansowe Programu .....	50

## Wprowadzenie

Pojęcie ekonomii społecznej (inaczej gospodarki społecznej, przedsiębiorczości społecznej) posiada różne zakresy definicyjne. W szerokim ujęciu za ekonomię społeczną uznaje się każde zjawisko ekonomiczne, które ma wymiar społeczny i każde zjawisko społeczne, które ma wymiar ekonomiczny. Oznacza to, że jest to specyficzna forma zaspokojenia potrzeb człowieka, łącząca jednocześnie realizację celów społecznych i ekonomicznych. To powoduje, że ekonomię społeczną trudno zakwalifikować do jednego z trzech sektorów (publicznego, prywatnego, pozarządowego), określających aktywność społeczno-gospodarczą człowieka we współczesnym państwie<sup>1</sup>.

Polska definicja ekonomii społecznej, wypracowana w wyniku prac zespołu KPRES z udziałem środowiska organizacji pozarządowych została określona w następujący sposób: *Ekonomia społeczna to sfera aktywności obywatelskiej, która poprzez działalność ekonomiczną i działalność pożytku publicznego służy: integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych marginalizacją społeczną, tworzeniu miejsc pracy, świadczeniu usług społecznych użyteczności publicznej (na rzecz interesu ogólnego) oraz rozwojowi lokalnemu<sup>2</sup>.*

Zgodnie z ww. definicją wyróżnia się cztery główne grupy podmiotów ekonomii społecznej: *przedsiębiorstwa społeczne*, będące fundamentem ekonomii społecznej, *podmioty reintegracyjne*, służące reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, tj.: zakłady aktywności zawodowej, warsztaty terapii zajęciowej, centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, *podmioty działające w sferze pożytku publicznego*, które prowadzą działalność ekonomiczną i zatrudniają pracowników, choć ich aktywność nie jest oparta na ryzyku ekonomicznym. Są to organizacje pozarządowe prowadzące działalność odpłatną i nieodpłatną pożytku publicznego; podmioty te mogą stać się przedsiębiorstwami społecznymi, o ile podejmą działalność gospodarczą w pewnym zakresie, podejmując również zobowiązania statutowe odnośnie do dystrybucji zysku, *podmioty sfery gospodarczej*, które tworzone były w związku z realizacją celu społecznego bądź, dla których leżący we wspólnym interesie cel społeczny jest racją bytu działalności komercyjnej. Są to podmioty, które nie posiadają wszystkich cech przedsiębiorstwa społecznego.

Osobną grupą, która może stanowić obszar ekonomii społecznej są pojawiające się także coraz częściej inicjatywy o charakterze nieformalnym<sup>3</sup>.

W ujęciu prawnoinstytucjonalnym za cechy konstytuujące ekonomię społeczną uznaje się jej formy prawnoorganizacyjne. W podejściu normatywnym kategoria ta definiowana jest za pomocą cech wspólnych oraz zasad funkcjonowania identyfikujących różne podmioty funkcjonujące w ekonomii społecznej. Za takie zasady wyróżniające podmioty ekonomii społecznej, uznaje się nadrzędność świadczenia usług dla członków lub wspólnoty względem zysku, autonomiczne zarządzanie, demokratyczny proces decyzyjny, prymat ludzi i pracy w stosunku do kapitału przy podziale dochodu<sup>4</sup>.

Wzrost zainteresowania ekonomią społeczną wynika przede wszystkim z jej potwierdzonej w praktyce skuteczności – jest jednym z lepszych sposobów na przeciwdziałanie niekorzystnym zjawiskom społecznym, ogranicza ubóstwo, bezrobocie

<sup>1</sup> Jacques Defourny, Patrick Develerte: *Ekonomia społeczna: Ogólnosiękatowy trzeci sektor*, [w:] *Trzeci sektor dla zaawansowanych. Współczesne teorie trzeciego sektora – wybór tekstów*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2006, s. 15

<sup>2</sup> Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej, przyjęty Uchwałą nr 164 Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 2014 r., Warszawa 2014, s.15-16

<sup>3</sup> Tamże, s.9

<sup>4</sup> Jacques Defourny, Patrick Develerte: *Ekonomia społeczna: Ogólnosiękatowy trzeci sektor*, [w:] *Trzeci sektor dla zaawansowanych. Współczesne teorie trzeciego sektora – wybór tekstów*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2006, s. 15

i zagrożenie wykluczeniem społecznym.

Wraz z pogłębianiem się europejskiego kryzysu ekonomicznego i wzrastających napięć społecznych działalność ekonomiczna uwzględniająca cele społeczne zyskuje na znaczeniu. Wskazuje się, że bez integracji dotychczas ignorowanych bądź wykluczonych grup ludności rozwój społeczeństw będzie utrudniony, a rozwiązanie problemów społecznych wręcz niemożliwe.

Na ideę solidarności społecznej i marginalizację czynnika społecznego w działaniach ekonomicznych zwraca uwagę m.in. Benedykt XVI. W Encyklice „CARITAS IN VERITATE” wskazuje, że *Rynek (...), kierujący się jedynie zasadą równowartości zamienianych dóbr, nie potrafi doprowadzić do jedności społecznej, której zresztą potrzebuje, aby dobrze funkcjonować. Bez wewnętrznych form solidarności i wzajemnego zaufania, rynek nie może wypełnić swojej ekonomicznej funkcji. Dzisiaj zabrakło tego zaufania, a utrata zaufania jest poważną stratą*<sup>5</sup>.

Skuteczność działań społeczno-gospodarczych, wykraczających poza ramy czysto rynkowe dostrzegają także ekonomiści. Laureatka Nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii w 2009 r., Elinor Ostrom, dowodzi, że w wielu przypadkach metody organizowania i zarządzania dobrami wspólnymi znacznie lepiej funkcjonują niż powszechnie akceptowalne teorie. Wskazuje, że właściciele zasobów (za przykłady wzięta targi rybne, pastwiska i lasy) najczęściej we własnym gronie potrafią najlepiej rozwiązać wszelkie konflikty, znajdując sposoby na podjęcie dobrych decyzji i wcielić je w życie<sup>6</sup>.

Szczególna rola ekonomii społecznej w ograniczaniu problemów społecznych i wzmacnianiu spójności społecznej ma źródła w europejskim, odmiennym niż w innych regionach świata, podejściu do człowieka i jego oczekiwań socjalnych względem państwa. Idea leżąca u podstawy tzw. europejskiego modelu socjalnego, choć trudno zdefiniowanego i wywołującego różne interpretacje, opiera się na wspólnych europejskich wartościach, do których zalicza się: solidaryzm i spójność, równe możliwości dla wszystkich, przeciwdziałanie wszelkim formom dyskryminacji, ochrona przed marginalizacją i integracją społecznie wykluczonych, zrównoważony rozwój i zaangażowanie społeczeństwa obywatelskiego<sup>7</sup>. Są one fundamentem podejścia do polityki gospodarczej i społecznej w państwach UE.

W województwie opolskim systemowe działania na rzecz ekonomii społecznej podejmowane są od 2009 r., kiedy to w ramach projektu Wsparcie dla opolskiego modelu ekonomii społecznej, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki<sup>8</sup>, w strukturach ROPS utworzono Centrum Promocji i Rozwoju Gospodarki Społecznej (obecnie Centrum Promocji i Rozwoju Ekonomii Społecznej), mające charakter instytucji wspierającej ES. Zadaniem Centrum było programowanie i wdrażanie opolskiego modelu ES, w tym opracowanie właściwego instrumentarium niezbędnego do stworzenia omawianego modelu poprzez m.in. opracowanie strategii rozwoju gospodarki społecznej w woj. opolskim i wypracowanie jednolitego, międzysektorowego programu szkoleniowego

<sup>5</sup>Encyklika *Caritas in Veritate* Ojca Świętego Benedykta XVI. Do biskupów prezbiterów i diakonów do osób konsekrowanych i wszystkich wiernych świeckich o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie, Rozdział III Braterstwo, rozwój ekonomiczny i społeczeństwo obywatelskie pkt 35 [http://info.wiara.pl/files\\_upload/09/07/07/961131\\_Caritasinveritate.pdf](http://info.wiara.pl/files_upload/09/07/07/961131_Caritasinveritate.pdf) (27.10.2015 r.)

<sup>6</sup>wyborcza.pl *Nobel z ekonomii dla Elinor Ostrom i Olivera E. Williamsona*, 12.10.2009, [http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,7135799,Nobel\\_z\\_ekonomii\\_dla\\_Elinor\\_Ostrom\\_i\\_Olivera\\_E\\_Williamsona.html](http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,7135799,Nobel_z_ekonomii_dla_Elinor_Ostrom_i_Olivera_E_Williamsona.html) (26.10.2015 r.)

<sup>7</sup>Dirk Jarré, *Europejski model społeczny i usługi socjalne użyteczności publicznej. Możliwości dla sektora gospodarki społecznej*, [w:] *Przedsiębiorstwo społeczne w rozwoju lokalnym*, pod red. E. Leś i M. Ołdak, Collegium Civitas Instytutu Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego, tom 2 Zeszytów Gospodarki Społecznej, s. 62

<sup>8</sup> Projekt realizowany od 01.09.2009 do 31.12.2010 r. w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013, Priorytet VII *Promocja Integracji Społecznej*, Działanie 7.2. *Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej*, Poddziałanie 7.2.2 *Wsparcie ekonomii społecznej*.

na temat gospodarki społecznej. Celem wspomnianego projektu natomiast było stworzenie strategicznych podstaw systemowych dla nowoczesnego i efektywnego rozwoju podmiotów ES w woj. opolskim. Działania Centrum są kontynuowane poprzez liczne inicjatywy skoncentrowane na upowszechnianiu, promocji i rozwoju sektora ekonomii społecznej. Działania, o których mowa powyżej, zostały ujęte w Wojewódzkim Programie Pomocy i Integracji Społecznej na lata 2010–2015, przygotowanym do realizacji w 2009 r. oraz zaktualizowanym ww. Programie na lata 2016-2025.

Dnia 8 października 2013 r. uchwałą nr 4191/2013 Zarządu Województwa Opolskiego przyjęto *Wieloletni regionalny plan działań województwa opolskiego na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w regionie na lata 2013–2020*, którego celami strategicznymi było: stworzenie podstaw programowych i edukacyjnych dla spójnego rozwoju ekonomii społecznej w województwie opolskim, zwiększenie dostępu do zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej osób z grup szczególnego ryzyka zamieszkujących region województwa opolskiego oraz rozwijanie sektora ekonomii społecznej w regionie. Zapisy ww. planu były realizowane m.in. poprzez działania projektu systemowego ROPS pn. „Podnoszenie kwalifikacji kadry pomocy i integracji społecznej w województwie opolskim”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, w ramach zadania *Plan działań na rzecz rozwoju, promocji i upowszechniania ekonomii społecznej w regionie*<sup>9</sup>, jak również w oparciu o działalność regionalnych OWES.

Dnia 12 sierpnia 2014 r., uchwałą Rady Ministrów nr 164 Rząd przyjął Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES). Zgodnie z zapisami KPRES wieloletnie regionalne plany działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej muszą zostać przekształcone w regionalne (wojewódzkie) programy rozwoju ekonomii społecznej, mające status programów wojewódzkich.

Programy te, zgodnie z założeniami powinny:

- zawierać spójną i logiczną strukturę celów i oczekiwanych efektów, jak również odpowiadające im wskaźniki produktu i rezultatu,
- określać zasoby finansowe niezbędne do osiągnięcia założonych celów i rezultatów,
- opisywać systemy zarządzania i corocznego monitorowania efektów, w tym w formie corocznego raportu o stanie ekonomii społecznej w regionie.

Instytucją odpowiedzialną za przygotowanie i wdrażanie programu w regionie, w imieniu samorządu województwa jest Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu. Funkcjonujący dotychczas wieloletni regionalny plan działań województwa opolskiego, o którym mowa powyżej zostaje zatem przekształcony w obecny regionalny program wojewódzki.

Działania i cele *Programu* mają odpowiadać na negatywne procesy i zjawiska społeczne zachodzące w województwie oraz problemy i potrzeby osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i zawodowym. *Program* prezentuje zupełnie nowe spojrzenie na ekonomię społeczną, która jest nie tylko drogą do reintegracji społeczno-zawodowej osób marginalizowanych, ale stanowi pole do innowacji społecznych, odpowiada na potrzeby rozwojowe województwa, stara się rozwiązywać problemy środowiska naturalnego oraz wykorzystywać zasoby kulturowe w celu tworzenia miejsc pracy i promocji regionu.

Założenia Opolskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej są spójne z Krajowym Programem Rozwoju Ekonomii Społecznej. Odniesienia do Programu Krajowego zostały

<sup>9</sup> *Plan działań na rzecz rozwoju, promocji i upowszechniania ekonomii społecznej w regionie* realizowano od 01.01.2012 r. do 30.09.2015 r.

wskazane w niniejszym dokumencie, z uwagi na inny poziom oddziaływania oraz cechy regionu, jego założenia posiadają swoją wyraźną specyfikę. Osiągnięcie założonych celów Programu będzie możliwe dzięki działaniom podejmowanym w ramach zawartych w Programie priorytetów. Zostały one określone na podstawie potrzeb sektora ekonomii społecznej oraz analizy celów.

W OPRES ustalono 3 główne priorytety, odpowiadające na potrzeby sektora ES w województwie opolskim. Priorytet pierwszy to *Promocja ekonomii społecznej w regionie*, której efektem winien być wzrost wiedzy i świadomości społecznej na temat roli i znaczenia ekonomii społecznej w rozwoju regionalnym, drugi to *Rozwój i wzmocnienie systemu wsparcia ekonomii społecznej* oraz trzecim priorytet jest *Rozwój partnerstwa i otoczenia na rzecz ekonomii społecznej*, którego celem jest wypracowanie mechanizmów partnerstwa i współpracy na rzecz rozwoju ekonomii społecznej w woj. opolskim.

# 1. Diagnoza sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa opolskiego – wybrane zagadnienia

## 1.1. Województwo opolskie – najważniejsze zjawiska

W 2014 r. województwo opolskie liczyło 1 000,9 tys. osób<sup>10</sup>. Jest najmniejszym województwem kraju, w którym występują:

- 1) niekorzystne wskaźniki demograficzne, wpływające na wyludnianie się regionu (niski przyrost naturalny i wskaźnik dzietności) i strukturę ludności wg ekonomicznych grup wieku (systematycznie spada liczba osób w wieku produkcyjnym oraz dzieci i młodzieży do 17 lat, a zwiększa się liczba osób w wieku emerytalnym, zwłaszcza po 80 roku życia)<sup>11</sup>. W 2014 r. liczba osób pow. 65 lat wynosiła 196 tys., stanowiąc 19,6% ludności woj. opolskiego, a liczba dzieci i młodzieży do 17 lat 162 tys. (16,2%). Pozostała grupa ludności (64,2%) to osoby w wieku produkcyjnym, których liczba wyniosła 643 tys.
- 2) jeden z najwyższych w Polsce prognozowany do 2050 r. przyrost ludności w wieku poprodukcyjnym (w latach 2014-2050 liczba seniorów wzrośnie do 242 tys. osób, co stanowić będzie 32,5% mieszkańców województwa, tj. jeden z najwyższych wskaźników w kraju)<sup>12</sup>. Będzie to powodowało wzrost zapotrzebowanie seniorów na różnego rodzaju usługi, w tym zdrowotne, opiekuńcze, pielęgnacyjne, aktywizujące, które będą mogły być realizowane przez instytucje publiczne, komercyjne i sektor pozarządowy, w tym podmioty ekonomii społecznej;
- 3) najwyższy wśród województw udział emigrantów definitywnych i zarobkowych oraz ujemne saldo migracji<sup>13</sup> (emigrować będzie głównie wykształcona młodzież w poszukiwaniu satysfakcjonujących warunków zatrudnienia i życia, w tym samodzielności mieszkaniowej)<sup>14</sup>;
- 4) relatywnie wolne tempo wzrostu gospodarczego i średni poziom rozwoju<sup>15</sup> (w 2013 r. PKB wzrosło w województwie o 2,4%, średnia w kraju 2,9%)<sup>16</sup>. W gospodarce województwa istotną rolę odgrywa wysoko rozwinięty przemysł (spożywczy, chemiczny, metalowy) oraz budownictwo (wynikające z bogatych tradycji budowlanych i znacznych zasobów surowcowych). Duże znaczenie odgrywa także rolnictwo, natomiast słabo rozwinięty jest sektor usług<sup>17</sup>;
- 5) województwo opolskie posiada gospodarkę opartą głównie na mikroprzedsiębiorstwach, zatrudniających do 9 pracowników oraz przedsiębiorstwach handlowych i budowlanych (ponad 38 tys. na 100 tys. podmiotów gospodarki narodowej w regionie)<sup>18</sup>;

<sup>10</sup> Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa opolskiego w 2014 r., Urząd Statystyczny w Opolu, Opole, maj 2015 r., s. 25 <http://opole.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/inne-opracowania/raport-o-sytuacji-spolesczno-gospodarczej-wojewodztwa-opolskiego-w-2014-r-,9,4.html> (09.09.2015 r.)

<sup>11</sup> Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw, Kwiecień 2014, GUS, nr4/2013, s.100

<sup>12</sup> Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS, Warszawa 2014, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-ludnosc-na-lata-2014-2050-opracowana-2014-r-,1,5.html> (09.09.2015 r.)

<sup>13</sup> Warunki życia ludności w województwie opolskim w 2013 r., Urząd Statystyczny w Opolu, Opole, 2013, s. 24 <http://opole.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/foldery/warunki-zycia-ludnosc-w-wojewodztwie-opolskim-w-2013-r-,25,1.html>

<sup>14</sup> Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r., Opole 28 grudnia 2012, s. 28

<sup>15</sup> Tamże, s. 33

<sup>16</sup> Wstępne szacunki produktu krajowego brutto według województw w 2013 r., GUS 27 stycznia 2015 r., Notatka informacyjna, s. 1 <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rachunki-narodowe/rachunki-regionalne/wstepne-szacunki-produktu-krajowego-brutto-wedlug-wojewodztw-w-2013-r-,4,2.html> (07.09.2015 r.)

<sup>17</sup> Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r., op. cit., s. 35-36

<sup>18</sup> Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON w województwie opolskim w 2014 r., Urząd Statystyczny w Opolu, Tablice 3-4 <http://opole.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/podmioty-gospodarcze/zmiany-strukturalne-grup-podmiotow-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon-w-wojewodztwie-opolskim-w-2014-r-,1,11.html>



- 6) dobre warunki życia ludności (nieco niższe niż średnie w kraju dochody i wydatki na osobę w gospodarstwie domowym oraz lepsze niż średnie w kraju wyposażenie w dobra trwałego użytkowania, w tym samochody osobowe i dostęp do szerokopasmowego internetu)<sup>19</sup>;
- 7) niski poziom przedsiębiorczości mieszkańców – w 2012 r. syntetyczny wskaźnik przedsiębiorczości (43,08), obejmujący m.in. liczbę aktywnych przedsiębiorstw, liczbę pracujących, nakłady inwestycyjne, sytuował województwo opolskie na 10 miejscu w kraju (najwyższy był w woj. śląskim – 63,08, a najniższy w woj. warmińsko-mazurskim – 21,03)<sup>20</sup>.

## 1.2. Bezrobocie w woj. opolskim w 2014 r.

Wg stanu na 31 grudnia 2014 r. liczba bezrobotnych w woj. opolskim wyniosła 42 361 osób (spadek w stosunku do 2013 r. o 9 275 osób, tj. o 17,9%). Stopa bezrobocia osiągnęła wartość 11,9 % (w 2013 r. 14,3%), co sytuowało Śląsk Opolski na 10 miejscu w kraju (średni wskaźnik w Polsce – 11,5 %). Najwyższą stopę bezrobocia miały powiaty: prudnicki (18,0%), brzeski (17,6%) i nyski (16,9%), najniższą Miasto Opole (6,0%).

W 2014 r. liczba bezrobotnych spadła we wszystkich powiatach województwa opolskiego (najwięcej w powiecie brzeskim, o 1 850 osób, a najmniej w powiecie krapkowickim, o 251 osób). We wszystkich powiatach województwa spadła też stopa bezrobocia (najwięcej w powiecie brzeskim o 5,0 pkt proc., a najmniej w Opolu Mieście o 0,9 pkt proc.).

Tabela 1. Bezrobocie w woj. opolskim w latach 2013-2014

Lp.	Powiaty	Liczba bezrobotnych według stanu na 31 grudnia			Stopa bezrobocia w proc. według stanu na 31 grudnia		
		2013 r.	2014 r.	Wzrost / spadek 2013 r. = 100%	2013 r.	2014 r.	Wzrost / spadek w pkt. procentowych w 2014 r. do 2013 r.
1.	brzeski	6 905	5 055	73,2	22,6	17,6	-5,0
2.	głubczycki	3 216	2 730	84,9	19,1	16,7	-2,4
3.	kędzierzyńsko-kozielski	4 980	4 099	82,3	14,6	12,4	-2,2
4.	kluczborski	3 178	2 626	82,6	15,0	12,6	-2,4
5.	krapkowicki	2 591	2 340	90,3	10,6	8,9	-1,7
6.	namysłowski	2 770	2 308	83,3	19,4	16,4	-3,0
7.	nyski	8 966	7 234	80,7	20,2	16,9	-3,3
8.	oleski	2 455	2 048	83,4	10,4	8,6	-1,8
9.	opolski	5 432	4 525	83,3	13,8	11,9	-1,9
10.	prudnicki	3 766	3 237	86,0	20,8	18,0	-2,8
11.	strzelecki	2 492	1 958	78,6	10,8	8,5	-2,3
12.	Miasto Opole	4 885	4 201	86,0	6,9	6,0	-0,9
<b>Woj. opolskie - razem</b>		<b>51 636</b>	<b>42 361</b>	<b>82,0</b>	<b>14,3</b>	<b>11,9</b>	<b>-2,4</b>

Zródło: Portrety powiatów województwa opolskiego w 2013 r., Urząd Statystyczny w Opolu, Opole, sierpień 2014, s.88-94 oraz Portrety powiatów województwa opolskiego w 2014 r., Urząd Statystyczny w Opolu, Opole 2015, s. 93-99 (07.10.2015 r.)

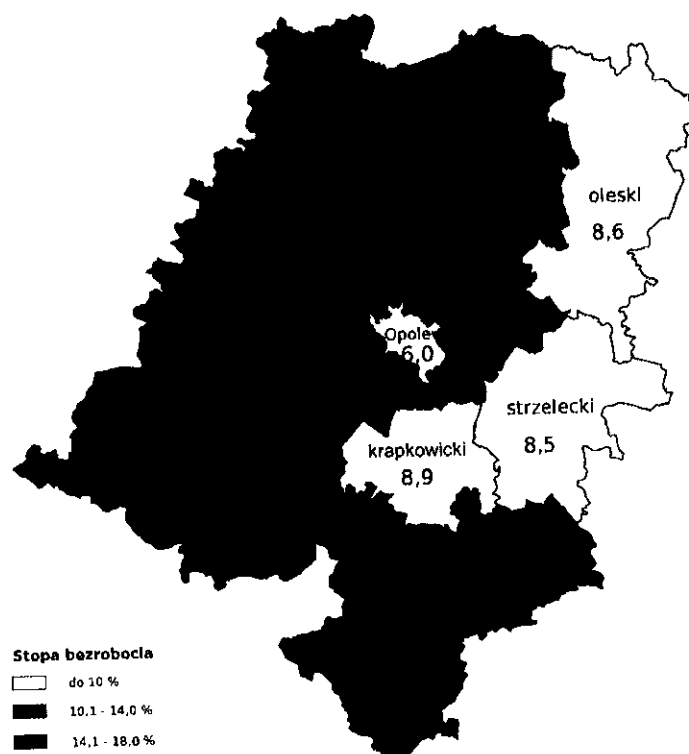
<sup>19</sup> Sytuacja gospodarstw domowych w 2014 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych, GUS, Warszawa 2015, s. 1, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/sytuacja-gospodarstw-domowych-w-2014-r-w-swietle-wynikow-badan-budzetow-gospodarstw-domowych,3,14.html> (10.09.2015 r.)

<sup>20</sup> Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2011-2012, PARP, Warszawa, 2014, s. 62 <http://badania.parp.gov.pl/files/74/75/76/21788.pdf> (30.09.2015 r.)

Na zmiany stopy bezrobocia i zarejestrowanych bezrobotnych w latach 2012–2014 wpływ miały m.in. spadek liczby ludności województwa, struktura ludności regionu ze zmniejszającą się liczbą osób w wieku przedprodukcyjnym i wieku produkcyjnym oraz sytuacja gospodarcza, która szczególnie w 2014 r. przełożyła się na wzrost zatrudnienia (zmniejszenie się liczby bezrobotnych z tytułu podjęcia pracy i zatrudnienia subsydiowanego – prac interwencyjnych, robót publicznych, refundacji nowoutworzonych stanowisk pracy)<sup>21</sup>.

W efekcie woj. opolskie odczuwa podobne tendencje na rynku pracy jak w innych regionach w Polsce, przy jednoczesnej specyfice i wielkości zagranicznych migracji zarobkowych i bardziej zauważalnego niż w innych województwach zjawiska depopulacji<sup>22</sup>.

**Mapa 1. Stopa bezrobocia w woj. opolskim wg stanu na 31.12.2014 r.**



Źródło: Informacja o sytuacji na rynku pracy wg stanu na dzień 31 stycznia 2015 roku, Wojewódzki Urząd Pracy w Opolu

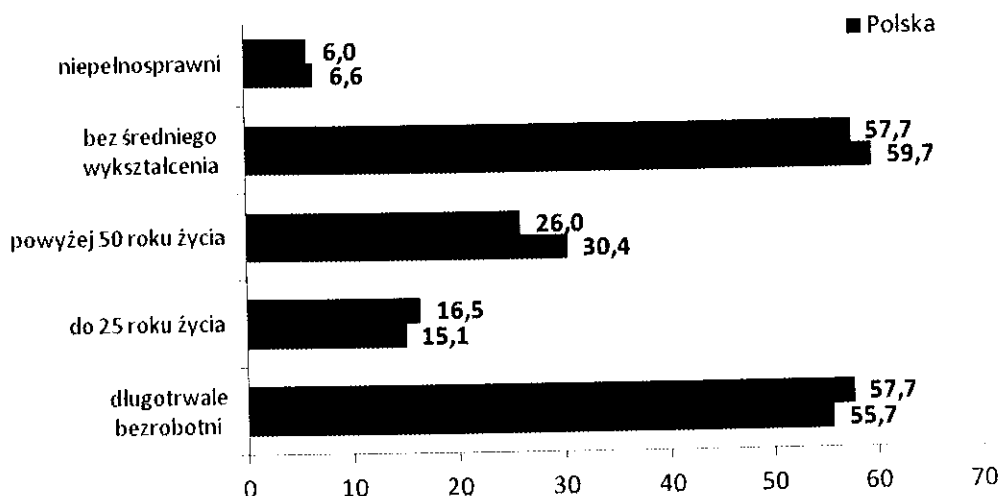
Wśród bezrobotnych w 2014 r., będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy (art. 49 ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy):

- 55,7% (51,0% w 2013 r.) to długotrwale bezrobotni (przez ostatnie 24 miesiące co najmniej 12 miesięcy mieli status osoby bezrobotnej) – w Polsce 57,7%;
- 15,1% (18,0% w 2013 r.) to młodzież do 25 lat – w kraju 16,5%;
- 30,4% (27,3% w 2013 r.) to osoby powyżej 50 lat – w Polsce 26,0%.
- 59,7% to osoby bez wykształcenia średniego (z wykształceniem gimnazjalnym i niższym) – w Polsce 57,7%;
- 6,6% (5,5% w 2013 r.) to niepełnosprawni – w kraju 6,0%.

<sup>21</sup> Informacja o sytuacji na rynku pracy wg stanu na dzień 31 grudnia 2014 roku, WUP w Opolu, s. 12 [http://wup.opole.pl/start/index.php?option=com\\_content&task=view&id=472&Itemid=238](http://wup.opole.pl/start/index.php?option=com_content&task=view&id=472&Itemid=238) (26.01.2015 r.)

<sup>22</sup> Zob. Wpływ zagranicznych migracji zarobkowych na sytuację społeczno-demograficzną województwa opolskiego. Ekspertyza wykonana na zlecenie Obserwatorium Integracji Społecznej ROPS w Opolu, Opole, listopad 2012 <http://ois.rops-opole.pl/index.php?id=40> (14.10.2015 r.)

**Wykres 1. Wybrane grupy bezrobotnych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy w Polsce i woj. opolskim w 2014 r.**



Źródło: opracowanie własne ROPS w Opolu na podstawie: *Informacja o sytuacji na rynku pracy wg stanu na dzień 31 grudnia 2014 roku*, WUP w Opolu [http://wup.opole.pl/start/index.php?option=com\\_content&task=view&id=472&Itemid=238](http://wup.opole.pl/start/index.php?option=com_content&task=view&id=472&Itemid=238) (18.09.2015 r.) oraz Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, *Rynek pracy w Polsce w 2014 r.*, Warszawa 30.03.2015 r. <http://psz.praca.gov.pl/documents/10828/1371066/Rynek%20pracy%20w%20Polsce%20w%202014%20roku.pdf/fb12d7dc-0ce0-4e9e-8478-8adea7edb3ee?t=1428402228000> (17.09.2015 r.)

Ponadto spośród zarejestrowanych bezrobotnych w woj. opolskim:

- 52,6% (52,4% w 2013 r.) to kobiety (najwięcej w powiecie krapkowickim – 59,7%, a najmniej w powiecie nyskim – 48,7%);
- 46,4% (45,6% w 2013 r.) to osoby zamieszkałe na terenach wiejskich (najwięcej w powiecie opolskim ziemskim – 82,3%, a najmniej w kędzierzyńsko-kozielskim 30,8%)<sup>23</sup>.

Według Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL)<sup>24</sup> w IV kwartale 2014 r. współczynnik aktywności zawodowej ludności w woj. opolskim wyniósł 54,1% (na każde 100 osób aktywnych i biernych zawodowo, które ukończyły 15 lat przypadają 54 osoby aktywne zawodowo)<sup>25</sup>. W porównaniu do analogicznego okresu 2013 r. współczynnik ten wzrósł o 1,0 punkt procentowy (z 53,1%).

W Polsce współczynnik aktywności zawodowej ludności w IV kw. 2014 r. wyniósł 56,3% (o 2,2 p. proc. więcej niż w woj. opolskim i 0,2 p. proc. więcej niż w analogicznym okresie 2013 r.).

Wyższy współczynnik aktywności zawodowej w woj. opolskim występuje wśród mężczyzn (63,9%) niż kobiet (45,2%), co jest tendencją utrzymującą się od lat.

<sup>23</sup> Analiza sytuacji na rynku pracy województwa opolskiego w 2014 roku, WUP w Opolu, Opole 2015, s. 17-26

<sup>24</sup> Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) oparte jest na definicjach Międzynarodowej Organizacji Pracy i Eurostatu. Obejmuje osoby w wieku 15 i więcej lat uznane za pracujące, bezrobotne lub biernie zawodowo, będące członkami wylosowanych gospodarstw domowych. Według BAEL osoby pracujące i bezrobotni to grupa aktywnych zawodowo, a pozostali to tzw. osoby biernie zawodowo. Do osób pracujących zaliczono osoby w wieku 15 i więcej lat, które m. in. w badanym tygodniu wykonywały pracę przynoszącą zarobek lub dochód albo pomagały bez wynagrodzenia w prowadzeniu gospodarstwa. Za bezrobotnych uznano osoby w wieku 15-74 lata, które m. in. aktywnie poszukiwały pracy w ciągu 4 tygodni. A ludność bierna zawodowo to osoby w wieku 15 i więcej lat, które m. in. nie pracowały i nie poszukiwały pracy oraz nie były gotowe do jej podjęcia. Zobacz więcej: *Aktywność ekonomiczna ludności w województwie opolskim w IV kwartale 2014 r.*, Urząd Statystyczny w Opolu, <http://opole.stat.gov.pl/opracowania-bezace/opracowania-sygnalne/praca-wynagrodzenie/aktywnosc-ekonomiczna-ludnosc-w-wojewodztwie-opolskim-iv-kwartal-2014,1,23.html> (14.10.2015 r.)

<sup>25</sup> Współczynnik aktywności zawodowej ludności określa udział pracujących i bezrobotnych (aktywnych zawodowo) w liczbie ludności w wieku 15 i więcej lat (aktywnych i biernych zawodowo).

Większą aktywność zawodową wykazują mieszkańcy wsi (54,3%) niż miast (53,8%). Jednocześnie wskaźnik ten jest najwyższy wśród osób z wykształceniem wyższym (78,5%), a najmniejszy w grupie osób z wykształceniem gimnazjalnym i niższym (15,2%).

**Tabela 2. Wskaźniki BAEL w woj. opolskim w IV kwartale roku w latach 2013-2014**

Wyszczególnienie	Aktywność ekonomiczna ludności w grupie wieku 15 i więcej lat w woj. opolskim w %	
	IV kwartał 2013 r.	IV kwartał 2014 r.
Aktywni zawodowo (pracujący i bezrobotni) *	53,1	54,1
Bierni zawodowo	46,9	45,9
Razem	100,0	100,0

\* Współczynnik aktywności zawodowej

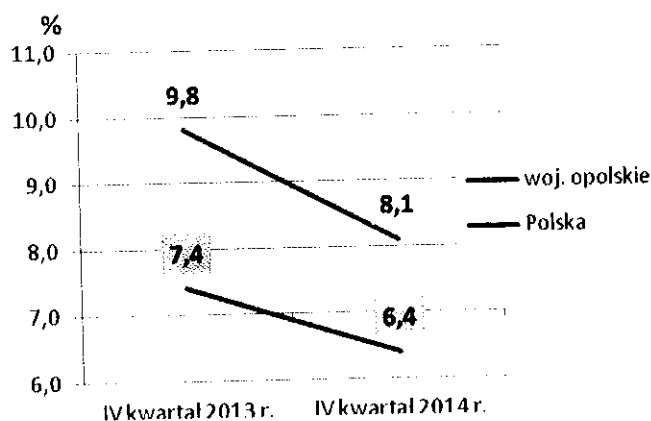
Źródło: Opracowanie własne ROPS w Opolu na podstawie *Aktywność ekonomiczna ludności w województwie opolskim w IV kwartale 2013 r.* oraz *Aktywność ekonomiczna ludności w województwie opolskim w IV kwartale 2014 r.*, Urząd Statystyczny w Opolu

Udział osób biernych zawodowo w grupie ludności w wieku 15 i więcej lat w woj. opolskim w IV kw. 2014 r. wyniósł 45,9% (mniej niż rok wcześniej o 1,0 p. proc.).

Najliczniejszą grupę biernych zawodowo w woj. opolskim stanowiły osoby pozostające na emeryturze (49,1%) oraz osoby uczące się i uzupełniające kwalifikacje (18,8%). W dalszej kolejności osoby wykazywały bierność zawodową z powodu: przyczyn osobistych i rodzinnych, choroby i niesprawności lub innych. Osoby zniechęcone bezskutecznością poszukiwania pracy stanowiły jedynie 3,8% biernych zawodowo.

**Stopa bezrobocia według BAEL** (dla ludności w wieku 15 i więcej lat) w IV kwartale 2014 r. w woj. opolskim była najniższa w Polsce i wyniosła 6,4% (średnia w kraju 8,1%). Stopa bezrobocia była mniejsza na wsi (5,9%) niż w mieście (6,4%), natomiast wśród kobiet wskaźnik ten był wyższy (7,8%) niż wśród mężczyzn (5,3%). Najniższa stopa bezrobocia była w grupie wieku 33-44 lata (4,5%).

**Wykres 2. Stopa bezrobocia według BAEL w woj. opolskim i Polsce w latach 2013-2014 (IV kwartał)**



Źródło: opracowanie własne ROPS w Opolu na podstawie *Aktywność ekonomiczna ludności w województwie opolskim w IV kwartale 2014 r.*, Urząd Statystyczny w Opolu, <http://opole.stat.gov.pl/opracowania-biezace/opracowania-sygnalne/pracawynagrodzenie/aktywnosc-ekonomiczna-ludnosci-w-wojewodztwie-opolskim-iv-kwartał-2014,1,23.html> (11.09.2015 r.)

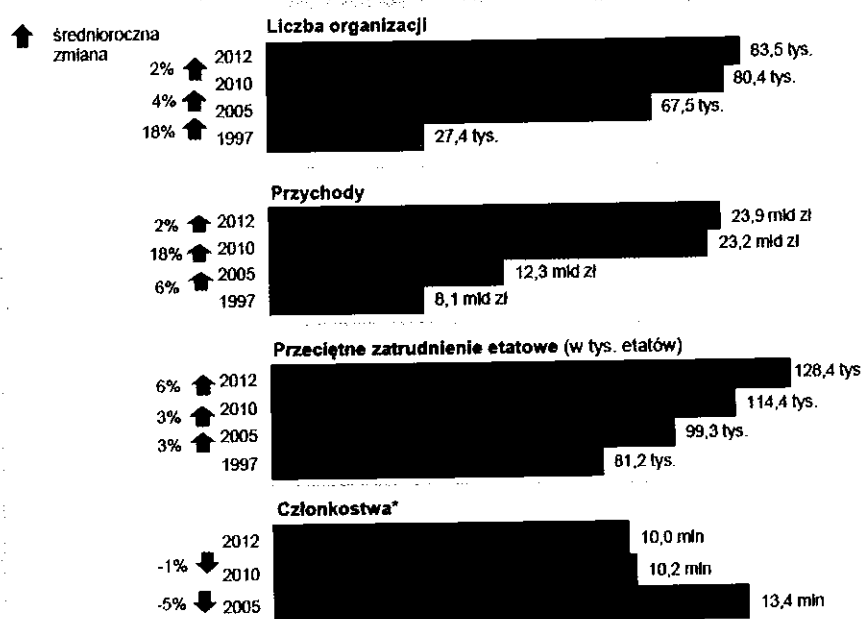
Współczynnik aktywności zawodowej mieszkańców woj. opolskiego należy od wielu lat do średnich lub najniższych w kraju, zwłaszcza wśród kobiet, co oznacza, że w porównaniu do innych regionów Polski mieszkańcy województwa regionu są mniej aktywni

w podejmowaniu pracy zarobkowej lub przynoszącej jakikolwiek dochód.

### 1.3. Społeczeństwo obywatelskie

Na podstawie badania GUS o społecznej i ekonomicznej kondycji organizacji trzeciego sektora w 2012 r. ustalono, że w Polsce w latach 1997-2012 liczba działających stowarzyszeń, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych, organizacji samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców zwiększyła się 3-krotnie. Nastąpił również wzrost liczby pracowników (ponad 2-krotnie) oraz liczba przychodów tych podmiotów. Zmalała jedynie baza członkowska<sup>26</sup>.

**Wykres 3. Liczba organizacji, przychodów, zatrudnienie i baza członkowska badanych organizacji trzeciego sektora w 1997, 2005, 2010 i 2012 r.<sup>27</sup>**



\*Dane są sumą deklarowanych przez badane organizacje liczb zrzeszonych w nich osób fizycznych, w przypadku organizacji nieczłonkowskich uwzględniono liczbę członków organów kolegialnych; porównywalne dane dla analizowanej zbiorowości dostępne są za lata 2005, 2010, 2012.

W 2012 r. w Polsce działało 83,5 tys. organizacji trzeciego sektora, w tym:

- 69,6 tys. stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych;
- 8,5 tys. fundacji;
- 3,6 tys. samorządów gospodarczych i zawodowych oraz organizacji pracodawców;
- 1,8 tys. społecznych podmiotów wyznaniowych.

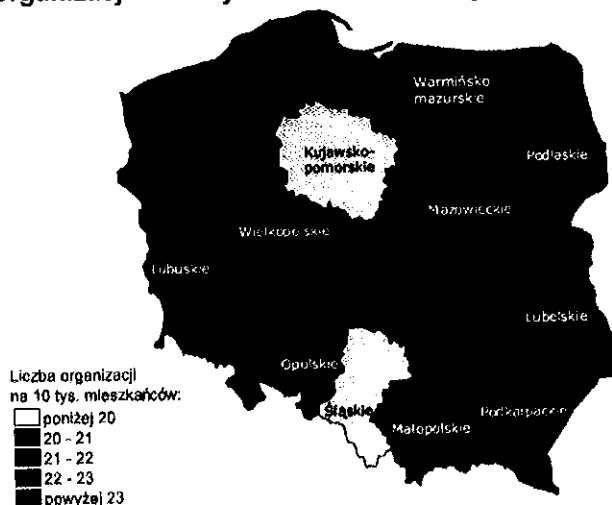
Spośród wszystkich organizacji III sektora 10% posiadało status organizacji pożytku publicznego<sup>28</sup>.

<sup>26</sup> Trzeci sektor w Polsce. Stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, organizacje samorządu zawodowego, gospodarczego i pracodawców w 2012 r., GUS, Warszawa 2014, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoeczna-wolontariat/gospodarka-spoeczna-trzeci-sektor/trzeci-sektor-w-polsce-stowarzyszenia-fundacje-spoeczne-podmioty-wyznaniowe-samorzad-zawodowy-i-gospodarczy-oraz-organizacje-pracodawcow-w-2012-r-,1,3.html> (01.10.2015 r.)

<sup>27</sup> Wstępne wyniki badania społecznej i ekonomicznej kondycji organizacji trzeciego sektora w 2012 r., GUS, Kraków 28 marca 2014, s. 1 [http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5490/3/5/1/g\\_s\\_notatka\\_sof-1\\_4\\_28\\_03\\_ost.pdf](http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5490/3/5/1/g_s_notatka_sof-1_4_28_03_ost.pdf) (02.10.2015 r.)

<sup>28</sup> Tamże, s. 2

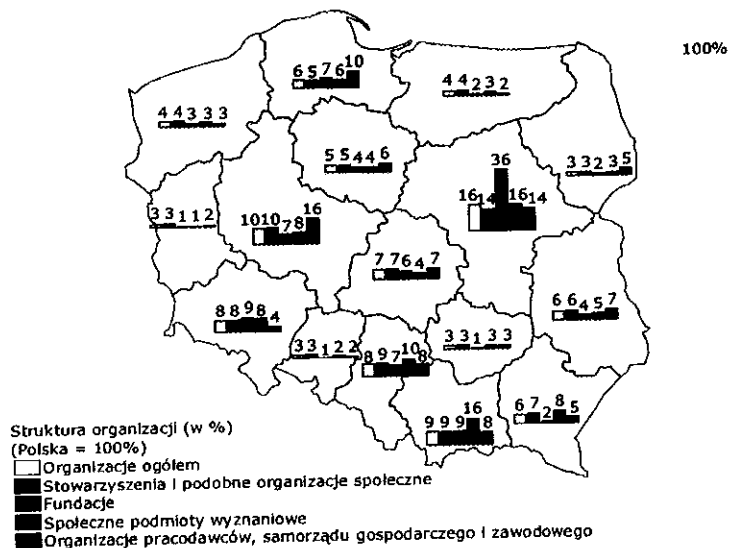
**Mapa 2. Liczba organizacji na 10 tys. mieszkańców wg województw w 2012 r. (w %)**



Źródło: Trzeci sektor w Polsce stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, organizacje samorządu zawodowego, gospodarczego i pracodawców w 2012 r., GUS, Warszawa 2014, s. 40

W 2012 r. najwięcej organizacji pozarządowych przypadających na 10 tys. mieszkańców było w województwach: mazowieckim, wielkopolskim i podkarpackim (23,8 - 25,3). Województwo opolskie miało 2 300 aktywnych organizacji III sektora, co oznacza, że na 10 tys. mieszkańców przepadało 22,8 podmiotów<sup>29</sup>.

**Mapa 3. Organizacje III sektora w Polsce wg województw i rodzaju podmiotu w 2012 r. (w %)**



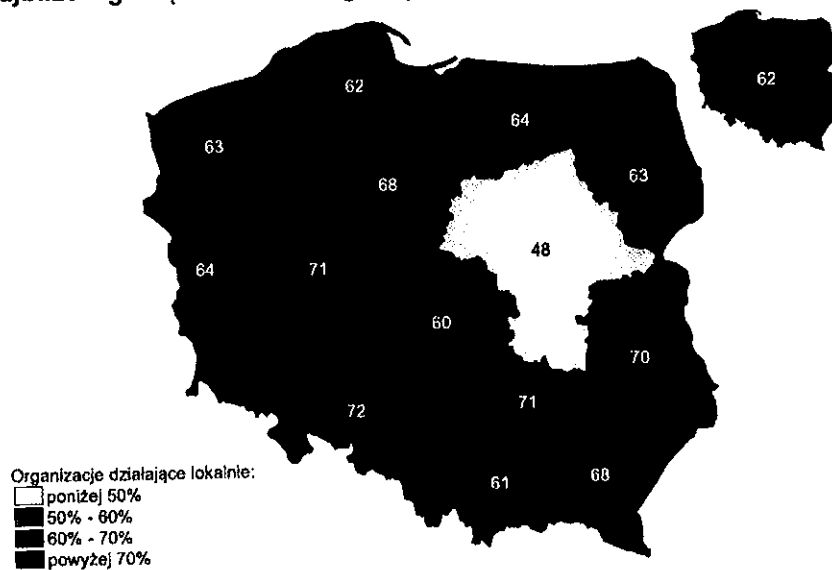
Źródło: Trzeci sektor w Polsce stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, organizacje samorządu zawodowego, gospodarczego i pracodawców w 2012 r., GUS, Warszawa 2014, s. 41

Według GUS prawie 62% organizacji pozarządowych – uczestników badania, podejmowało działania skierowane do najbliższej społeczności lokalnej (najczęściej w ramach kółek rolniczych i ochotniczych straży pożarnych). W układzie regionalnym **najwyższy udział organizacji działających na rzecz społeczności lokalnej odnotowano w województwie opolskim – 72%**, a następnie w województwach wielkopolskim i małopolskim (po 71%)<sup>30</sup>.

<sup>29</sup> Tamże, s. 40

<sup>30</sup> Tamże, s. 56

**Mapa 4. Organizacje III sektora - uczestnicy badania GUS, podejmujący działania na terenie najbliższego sąsiedztwa lub gminy w województwach w 2012 r. (w %)\***

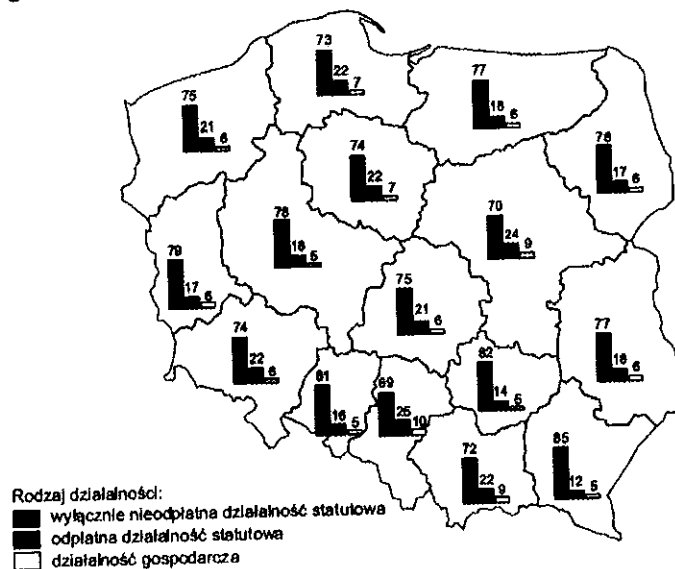


\*uwzględniono także organizacje, które obok działań lokalnych podejmowały także działania o szerszym zasięgu niż gmina

Źródło: Trzeci sektor w Polsce stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, organizacje samorządu zawodowego, gospodarczego i pracodawców w 2012 r., GUS, Warszawa 2014, s. 56

Większość badanych organizacji pozarządowych (75%) prowadzi wyłącznie działalność statutową. Jedynie 18% podmiotów prowadzi odpłatną działalność statutową, a tylko 7% prowadzi działalność gospodarczą (w tym 5% wyłącznie działalność gospodarczą, a 2% działalność gospodarczą wraz z odpłatną działalnością statutową)<sup>31</sup>.

**Mapa 5. Badane organizacje III sektora wg prowadzonej działalności i województw w 2012 r. (%)\***



\*Procenty nie sumują się do 100, ponieważ organizacje mogły prowadzić równocześnie dwa typy działalności

Źródło: Trzeci sektor w Polsce stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, organizacje samorządu zawodowego, gospodarczego i pracodawców w 2012 r., GUS, Warszawa 2014, s. 66

<sup>31</sup> Tamże, s.64

W województwie opolskim udział organizacji III sektora prowadzących działalność gospodarczą wynosi 5% (średnio w kraju 6,5%).

Natomiast województwo opolskie ma najwyższy wskaźnik w kraju (15%) liczby organizacji posiadających status organizacji pożytku publicznego wśród działających organizacji III sektora (średnia dla kraju 10%)<sup>32</sup>. Jednak z uwagi na mniejszą niż w innych województwach liczbę organizacji pozarządowych kwota uzyskiwana z odpisu 1% podatku należy do najniższych w kraju.

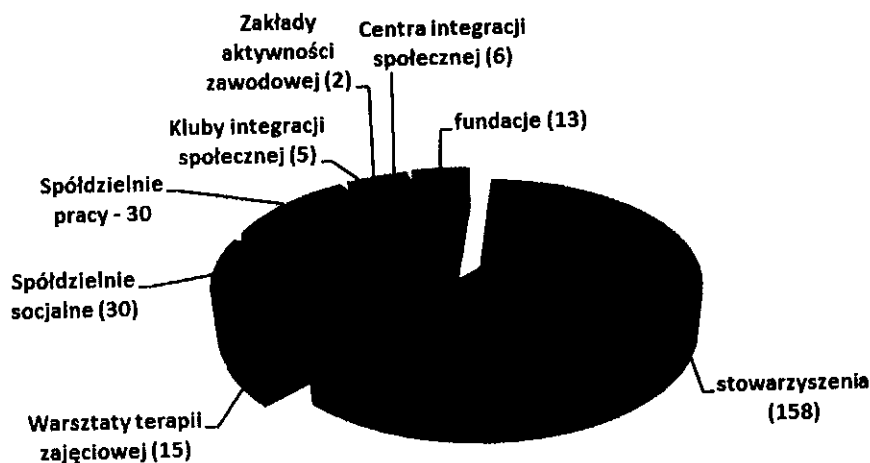
## 2. Ekonomia społeczna w województwie opolskim – stan i potrzeby

### 2.1. Podmioty ekonomii społecznej

Według stanu na 30 września 2015 r. w województwie opolskim funkcjonowało 259 podmiotów ekonomii społecznej, z tego:

- 30 spółdzielni socjalnych;
- 30 spółdzielni pracy;
- 5 klubów integracji społecznej;
- 6 centrów integracji społecznej;
- 2 zakłady aktywności zawodowej;
- 15 warsztatów terapii zajęciowej;
- 171 organizacji pozarządowych prowadzących działalność gospodarczą lub odpłatną działalność pożytku publicznego (13 fundacji i 158 stowarzyszeń).

Wykres 4. Podmioty ekonomii społecznej w województwie opolskim w 2015 r. (stanu na 30 września) wg typów



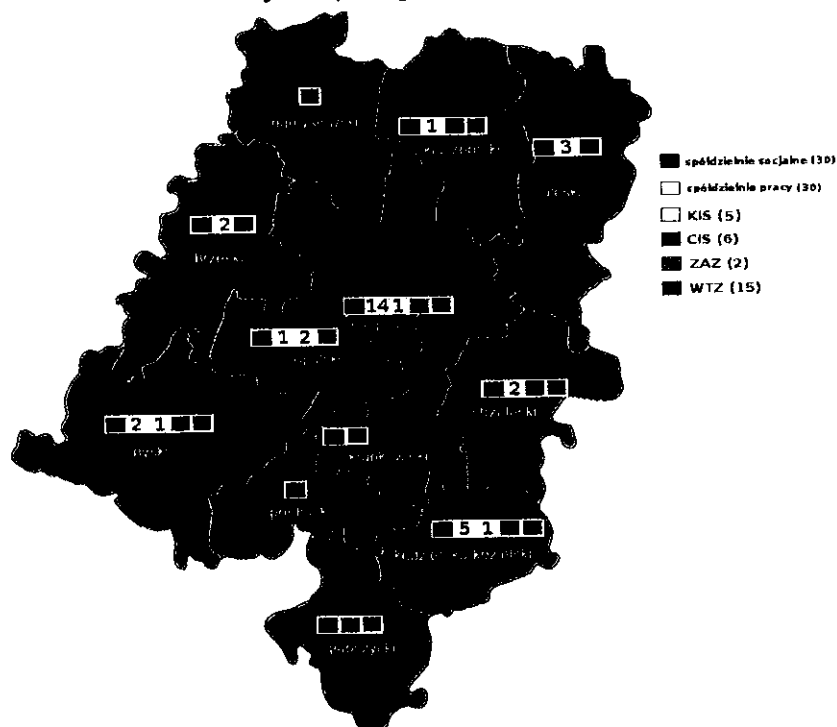
Źródło: opracowanie własne ROPS w Opolu

W porównaniu do 2012 r., najbardziej wzrosła liczba spółdzielni socjalnych (z 10 do 30 podmiotów), centrów integracji społecznej (z 2 do 6) oraz nieznacznie spółdzielni pracy (o 1). Natomiast spadła liczba klubów integracji społecznej (z 12 do 5 w 2015 r.). Mniej też zdiagnozowano fundacji i stowarzyszeń, prowadzących działalność gospodarczą lub odpłatną działalność pożytku publicznego (o 36). Bez zmian pozostała liczba zakładów aktywności zawodowej (2) i warsztatów terapii zajęciowej (15).

<sup>32</sup> Tamże, s. 189



**Mapa 6. Podmioty ekonomii społecznej w powiatach województwa opolskiego (bez fundacji i stowarzyszeń) – wg stanu na 30.09.2015 r.**



Źródło: opracowanie własne ROPS w Opolu

Najwięcej podmiotów ekonomii społecznej występuje w Mieście Opolu (120), przy czym w przypadku spółdzielni socjalnych, największa ich liczba jest w powiecie kluczborskim (8). Najmniej podmiotów sektora ekonomii społecznej znajduje się na terenie powiatu namysłowskiego (2), tj. po jednym stowarzyszeniu i warsztacie terapii zajęciowej.

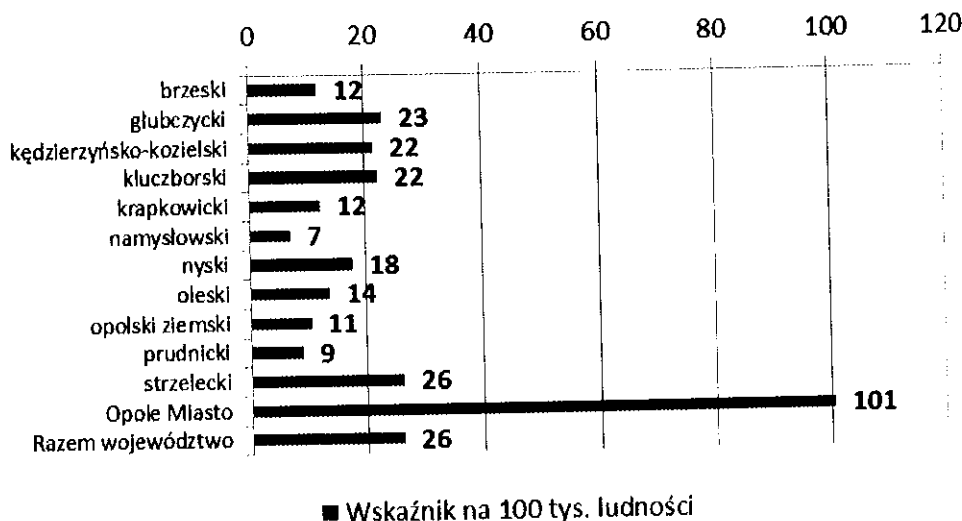
**Tabela 3. Podmioty ekonomii społecznej w 2015 r. (stan na 30 września) wg typów w powiatach województwa opolskiego**

Lp.	Powiat	Podmioty ekonomii społecznej woj. opolskiego w 2015 r. (stan na 30.09.2015 r.)								
		Org. pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą lub odpłatną działalność pożytku publicznego		Warsztaty terapii zajęciowej	Spółdzielnie socjalne	Spółdzielnie pracy	Kluby integracji społecznej	Zakłady aktywności zawodowej	Centra Integracji społecznej	Razem
		fundacje	stowarzyszenia							
1	brzeski	0	4	3	1	2	0	0	0	10
2	glubczycki	0	7	1	2	0	0	1	0	11
3	kędzierzyńsko-kozielski	1	11	1	2	5	1	0	2	23
4	kluczborski	0	4	1	8	1	0	0	1	15
5	krapkowicki	0	5	1	2	0	0	0	0	8
6	namysłowski	0	1	1	0	0	0	0	0	2
7	nyski	3	14	2	2	2	1	0	2	26
8	oleski	0	3	2	1	3	0	0	0	9
9	opolski ziemski	3	5	1	2	1	2	0	0	14
10	prudnicki	0	3	0	2	0	0	0	0	5
11	strzelecki	0	8	1	4	2	0	0	1	16
12	Opole Miasto	6	93	1	4	14	1	1	0	120
	<b>Razem woj.</b>	<b>13</b>	<b>158</b>	<b>15</b>	<b>30</b>	<b>30</b>	<b>5</b>	<b>2</b>	<b>6</b>	<b>259</b>

Źródło: opracowanie własne ROPS w Opolu

W 2014 r., średnio na 100 tys. mieszkańców województwa, przypadało 26 podmiotów ekonomii społecznej, a wskaźnik ten wahał się od 7 w powiecie namysłowski do 101 w Opolu Mieście.

**Wykres 5. Wskaźnik liczby podmiotów ekonomii społecznej przypadający na 100 tys. mieszkańców powiatów woj. opolskiego w 2014 r.**



Źródło: opracowanie własne ROPS w Opolu

Z badań przeprowadzonych w woj. opolskim wynika, że:

- sektor ekonomii społecznej w regionie jest słabo rozwinięty (istnieje niewielka liczba podmiotów ekonomii społecznej, a ich działalność jest mało promowana);
- barierą rozwoju sektora ekonomii społecznej jest przede wszystkim brak zaangażowania władz lokalnych, niewiedza, brak kompetencji, negatywne nastawienie i niechęć do współpracy z podmiotami ekonomii społecznej;
- zła organizacja oraz brak rzetelnych informacji i niska jakość wsparcia udzielanego podmiotom ES (w tym wsparcia finansowego w formie poręczeń, kredytów, pożyczek)<sup>33</sup>.

### 2.1.1. Centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w Polsce i woj. opolskim w 2013 r.

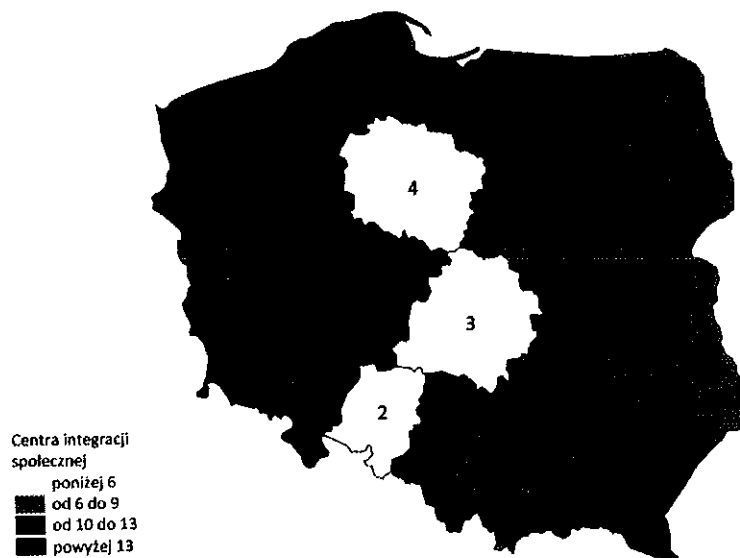
Na koniec 2013 r. było w Polsce **127 centrów integracji społecznej**, z których skorzystało ok. 6,9 tys. osób zagrożonych bądź wykluczonych społecznie<sup>34</sup>.

Usługi świadczone uczestnikom Centrów obejmują zajęcia z zakresu integracji zawodowej (53%) i integracji społecznej (47%).

<sup>33</sup> Informacja z projektu *Opolski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej*, przygotowywanego w ROPS w Opolu, s. 24-25

<sup>34</sup> *Centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2013 r.* GUS, Warszawa, Notatka informacyjna z 23.10.2014 r., s. 3-4 <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoeczna-wolontariat/gospodarka-spoeczna-trzeci-sektor/centra-integracji-spoecznej-zaklady-aktywnosci-zawodowej-i-warsztaty-terapii-zajeciowej-w-2013-r-6,2.html> (06.10.2015 r.)

Mapa 7. Centra integracji społecznej w Polsce wg województw w 2013 r.



Źródło: *Centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2013 r.* GUS, Warszawa, Notatka informacyjna z 23.10.2014 r., s. 3

**W 2013 r. w woj. opolskim funkcjonowały 2 CIS-y dla 52 uczestników** (najmniej w kraju). Podobnie mało tych podmiotów było w województwach łódzkim i kujawsko-pomorskim, natomiast porównywalne pod względem wielkości do woj. opolskiego województwo lubuskie dysponowało 6 CIS-ami dla 258 uczestników.

Spośród 3,2 tys. osób, które w 2013 r. uczestniczyły w zajęciach CIS-ów – ok. 1 300 (39%) osób usamodzielniało się ekonomicznie, tzn. podjęło pracę zarobkową, w tym:

- większość (87%) osób zatrudniło się u pracodawcy (72% bez zatrudnienia wspieranego, a 15% z zatrudnieniem wspieranym);
- 7% osób zatrudniło się w CIS;
- 6% osób uzyskało świadczenia emerytalne lub rentowe, albo podjęło działalność gospodarczą w formie spółdzielni socjalnej lub indywidualnej działalności gospodarczej<sup>35</sup>.

**Obecnie (wg stanu na 30 września 2015 r.) w województwie opolskim zarejestrowanych jest 6 centrów integracji społecznej, w tym dwa rozpoczną działalność w 2016 r.**<sup>36</sup>

W 2013 r. w Polsce było **75 zakładów aktywności zawodowej**, w których zatrudnionych było 4,1 tys. pracowników. Większość (75%) zatrudnionych stanowiły osoby z orzeczoną niepełnosprawnością (2 tys. ze znacznym stopniem, 1 tys. z umiarkowanym i 0,1 tys. z lekkim stopniem niepełnosprawności)<sup>37</sup>.

Wśród wszystkich zatrudnionych 54% stanowiły osoby wykazujące zaburzenia psychiczne lub mające chorobę psychiczną, a 8% osoby niewidome.

W woj. opolskim działają dwa zakłady aktywności zawodowej (w Branicach i Opolu), w których w 2013 r. zatrudniony było 108 osób niepełnosprawnych. Województwo opolskie zajmowało drugą pozycję w kraju (po woj. zachodniopomorskim) pod względem średniej liczby pracowników zatrudnionych w ZAZ-ach przypadających na jedną placówkę

<sup>35</sup> Tamże, s. 5-6

<sup>36</sup> Zob. *Rejestr Centrów Integracji Społecznej Wojewody Opolskiego* <https://bipouw.e-wojewoda.pl/pl/c/rejestr-centrow-integracji-spolecznej.html> (10.09.2015 r.)

<sup>37</sup> *Centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2013 r...* op. cit., s.9

(70 osób), w tym średniej liczby pracowników z niepełnosprawnościami (trzecia pozycja)<sup>38</sup>.

W 2014 r. w zakładach aktywności zawodowej w Opolu i w Branicach zatrudnionych było łącznie 110 osób niepełnosprawnych.

**Mapa 8. Zakłady aktywności zawodowej w Polsce wg województw w 2013 r.**

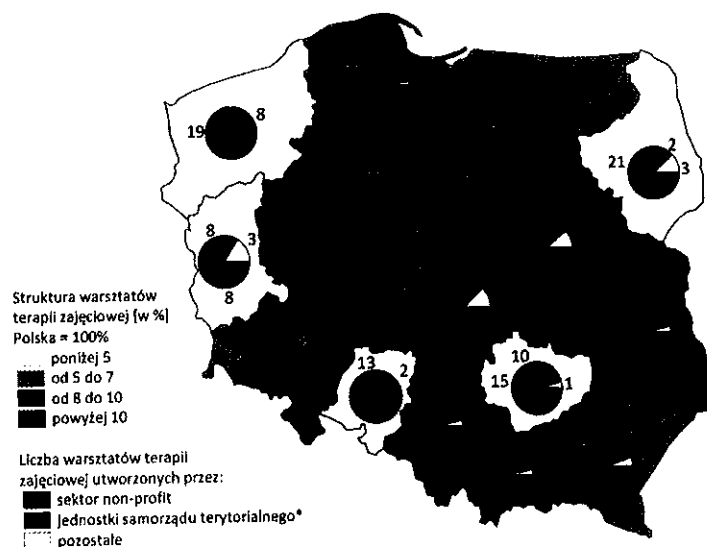


Źródło: *Centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2013 r.*, GUS, Warszawa, Notatka informacyjna z 23.10.2014 r., s. 8

Obecnie liczba ZAZ-ów w woj. opolskim nie zmieniła się (stan na 30 września 2015 r.). Nadal w woj. opolskim są dwa zakłady aktywności zawodowej, w których zatrudnionych jest 110 osób niepełnosprawnych.

W 2013 r. w Polsce funkcjonowały **682 warsztaty terapii zajęciowej**, w których uczestniczyło **24,7 tys. osób z orzeczoną niepełnosprawnością**<sup>39</sup>. Najwięcej tego rodzaju placówek ma woj. wielkopolskie (83) i woj. mazowieckie (75), najmniej woj. lubuskie (19) i opolskie (15).

**Mapa 9. Warsztaty terapii zajęciowej w Polsce wg województw w 2013 r.**



\*Dotyczy jednostek samorządu terytorialnego i jednostek organizacyjnych im podległych, np. ośrodków pomocy społecznej lub domów pomocy społecznej.

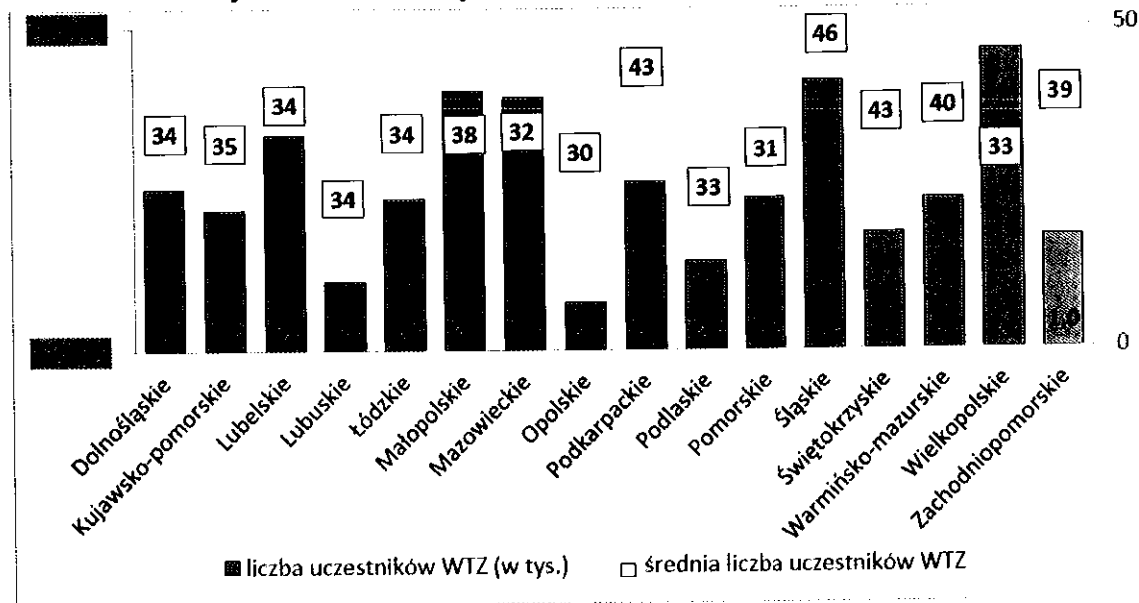
Źródło: *Centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2013 r.*, GUS, Warszawa, Notatka informacyjna z 23.10.2014 r., s. 11

<sup>38</sup> Tamże, s. 11

<sup>39</sup> Tamże,

**W 2013 r. w woj. opolskim było 15 warsztatów terapii zajęciowej** (13 prowadzonych przez organizacje pozarządowe i 2 przez gminy), w których uczestniczyło **450 osób niepełnosprawnych**.

**Wykres 6. Uczestnicy warsztatów terapii zajęciowej w 2013 r.**



Źródło: Centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2013 r. GUS, Warszawa, notatka informacyjna z 23.10.2014 r.

Najwięcej uczestników przypadających na 1 warsztat odnotowano w woj. śląskim (46) i podkarpackim (43). Najmniej w woj. opolskim 30 osób.

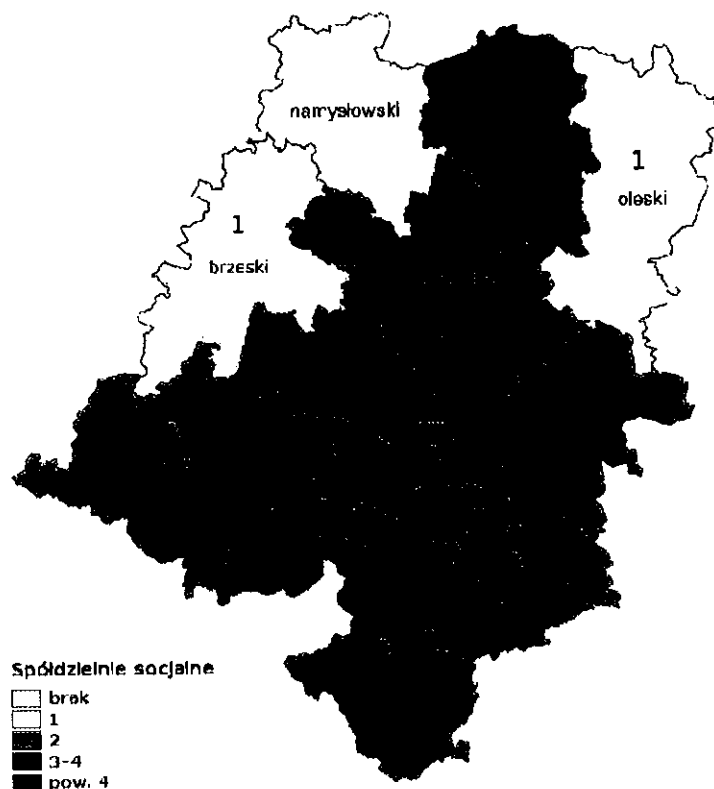
Obecnie (stan na 30 września 2015 r.) liczba WTZ-ów w woj. opolskim nie zmieniła się – nadal funkcjonuje ich 15.

### 2.1.2. Spółdzielnie socjalne w województwie opolskim

W 2014 r. działało na terenie województwa opolskiego **30 spółdzielni socjalnych**, z których połowa powstała właśnie w 2014 r.

Spółdzielnie socjalne znajdują się we wszystkich powiatach woj. opolskiego, z wyjątkiem powiatu namysłowskiego.

Mapa 9. Spółdzielnie socjalne w woj. opolskim w 2014 r.



Źródło: opracowanie własne ROPS w Opolu

Tabela 4. Spółdzielnie socjalne w województwie opolskim w 2014 r.

Lp.	Nazwa	Spółdzielnie socjalne wg stanu na 3.11.2014 r.		
		Powiat	Gmina	Adres
1	Brzeska Spółdzielnia Socjalna Jedyńka	brzeski	Brzeg	Ul. Kamienna 4 49-300 Brzeg
2	Spółdzielnia Socjalna „Niezapominajka”	głubczycki	Głubczyce	Ul. Słoneczna 17 48-100 Głubczyce
3	Spółdzielnia Socjalna „Powrót”	głubczycki	Branice	48-140 Lewice
4	Spółdzielnia Socjalna „Pszczółka”	kędzierzyńsko-kozielski	Kędzierzyn-Koźle	Ul. Piastowska 53 47-200 Kędzierzyn-Koźle
5	Wielobranżowa Spółdzielnia Socjalna „Ogniwo”	kędzierzyńsko-kozielski	Kędzierzyn-Koźle	Ul. Matejki 29/1 47-220 Kędzierzyn-Koźle
6	Spółdzielnia Socjalna „Picasso”	kluczborski	Byczyna	Polanowice 82 B 46-220 Byczyna
7	Spółdzielnia Socjalna „Las Vegas”	kluczborski	Byczyna	Biskupice 46-220 Byczyna
8	Spółdzielnia Socjalna Usługowo-Handlowo-Produkcyjna	kluczborski	Byczyna	Rynek 11 46-220 Byczyna
9	Spółdzielnia Socjalna „Kornik”	kluczborski	Byczyna	Polanowice 33/3 46-220 Byczyna
10	Spółdzielnia Socjalna „Perunica”	kluczborski	Byczyna	Ul. Dworcowa 7 46-220 Byczyna
11	Spółdzielnia Socjalna „Gród”	kluczborski	Byczyna	Biskupice 46-220 Byczyna
12	Spółdzielnia Socjalna „Natura 2014”	kluczborski	Kluczbork	Ul. Mickiewicza 14 46-200 Kluczbork

13	Spółdzielnia Socjalna „Cafe Babeczka”	kluczborski	Kluczbork	Ul. Moniuszki 11 46-200 Kluczbork
14	Spółdzielnia Socjalna 'Pomocna Dłoń’	krakowicki	Krapkowice	Ul. Stawowa 5 B 47-300 Dąbrówka
15	Spółdzielnia Socjalna „Razem”	krakowicki	Krapkowice	Ul. Opolska 8 47-341 Zużela, Stradunia
16	Spółdzielnia Socjalna „Parasol”	nyski	Nysa	Ul. Słowicza 11 48-300 Nysa
17	Spółdzielnia Socjalna „Młyn Niwica”	nyski	Nysa	Niwica 132 48-303 Nysa
18	Spółdzielnia Socjalna 'Integracja”	oleski	Gorzów Śl.	Uszyce 18/19 46-310 Gorzów Śląski
19	Spółdzielnia Socjalna „Piękny Dom”	opolski ziemski	Tarnów Op.	Ul. Dworcowa 4 46-050 Tarnów Opolski
20	Spółdzielnia Socjalna „Twoja Opiekunka”	opolski ziemski	Tarnów Op.	Ul. Dworcowa 4 46-050 Tarnów Opolski
21	Spółdzielnia Socjalna „Domowe Smaki”	prudnicki	Prudnik	Plac Zamkowy 2 48-200 Prudnik
22	Spółdzielnia Socjalna „Fenix w Głogówku”	prudnicki	Głogówek	Ul. Szkolna 3/2 48-250 Głogówek
23	Spółdzielnia Socjalna Usługowo-Handlowa EL-OPO	strzelecki	Strzelce Op.	Ul. Rubinowa 20 47-100 Strzelce Opolskie
24	Strzelecka Spółdzielnia Socjalna „Sydoraj”	strzelecki	Strzelce Op.	Ul. Krakowska 4 47-100 Strzelce Opolskie
25	Spółdzielnia Socjalna „Premio Group”	strzelecki	Strzelce Op.	Ul. Zakładowa 11 47-100 Strzelce Opolskie
26	Strzelecka Spółdzielnia Socjalna	strzelecki	Strzelce Op.	Ul. Wyszyńskiego 10 47-100 Strzelce Opolskie
27	Opolska Spółdzielnia Socjalna „Diament”	Opole Miasto	Opole	Ul. Częstochowska 22 45-424 Opole
28	Spółdzielnia Socjalna 'Solidnie i Czysto”	Opole Miasto	Opole	Ul. Oleska 11 45-052 Opole
29	Spółdzielnia Socjalna „Centrum Zdrowego Życia”	Opole Miasto	Opole	Ul. Barlickiego 7 45-020 Opole
30	Spółdzielnia Socjalna Usługowo-Handlowo-Produkcyjna Opole”	Opole Miasto	Opole	Ul. Katowicka 91 45-054 Opole

Zródło: opracowanie własne ROPS w Opolu na podstawie informacji WUP w Opolu

### 3. Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej w woj. opolskim

Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej określane są jako wyodrębnione jednostki podmiotu lub partnerstwo/konsorcjum podmiotów, które realizują usługi wsparcia ekonomii społecznej w zakresie:

- animacji i promocji ekonomii społecznej,
- wsparcia powstawania nowych podmiotów ekonomii społecznej,
- wsparcia istniejących przedsiębiorstw społecznych,
- nie działające dla osiągnięcia zysku lub przeznaczające zysk na działania OWES.

W województwie opolskim od 2013 roku funkcjonuje podział na trzy subregiony, w których terytorialnie funkcjonują ośrodki wsparcia ekonomii społecznej<sup>40</sup>, tj.:

- w subregionie północnym, obejmującym powiaty: brzeski, kluczborski, namysłowski i oleski, funkcjonuje OWES dla subregionu północnego, prowadzony przez Lidera Spółdzielnię Socjalną Usługowo-Handlowo-Produkcyjną w Byczynie w partnerstwie

<sup>40</sup> OWES –y powstały w 2013 r. w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013, Priorytet VII *Promocja Integracji Społecznej, Działanie 7.2.Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej, Poddziałanie 7.2.2 Wsparcie ekonomii społecznej.*

z Gminą Byczyna, Powiatem Kluczborskim i Stowarzyszeniem Animacji Lokalnej ARKONA w Byczynie,

- w subregionie środkowym, obejmującym powiaty: opolski, opolski grodzki, nyski i prudnicki, funkcjonuje OWES dla subregionu środkowego, prowadzony obecnie, od 2015 roku przez Lidera Opolskie Centrum Wspierania Inicjatyw Pozarządowych w partnerstwie z Wyższą Szkołą Zarządzania i Administracji w Opolu<sup>41</sup>,
- w subregionie południowym, obejmującym powiaty: głubczycki, kędzierzyńsko-kozielski, krapkowicki, strzelecki, funkcjonuje OWES dla subregionu południowego, prowadzony przez Lidera Miejski Klub Sportowy SUPLES w Krapkowicach w partnerstwie z Powiatem Krapkowice.

Na podstawie rekomendacji Komitetu Akredytacyjnego do spraw systemu akredytacji oraz standardów usług i działania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej, Minister Pracy i Polityki Społecznej przyznał status Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej Wysokiej Jakości<sup>42</sup> wymienionym wyżej OWES-om w woj. opolskim. Oznacza to, że po zastosowaniu zestawu standardów jakościowych i efektywnościowych zweryfikowano pozytywnie jakość usług wsparcia świadczonych przez Ośrodki.

Zadaniem OWES jest:

- wsparcie finansowe dla powstających podmiotów ekonomii społecznej, w tym m.in. finansowanie założenia/przystąpienia/zatrudnienia w spółdzielni socjalnej,
- świadczenie usług dla wsparcia ekonomii społecznej, w tym usług animacyjnych, inkubacyjnych i dla istniejących podmiotów ekonomii społecznej, zgodnie z podziałem przyjętym w ramach *KPRES*,
- wsparcie dla osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym za pośrednictwem podmiotów ekonomii społecznej,
- podnoszenie kwalifikacji i doświadczenia zawodowego pracowników podmiotów ekonomii społecznej.

<sup>41</sup> W latach 2013-2014 OWES dla subregionu środkowego był prowadzony przez Wyższą Szkołę Zarządzania i Administracji w Opolu w partnerstwie z Gminą Tarnów Opolski.




<sup>42</sup> Posiadanie akredytacji stanowi warunek konieczny do działalności OWES i zgodnie z przyjętym przez Radę Ministrów Krajowym Programem Rozwoju Ekonomii Społecznej jest warunkiem dostępu do ubiegania się o środki pochodzące z Regionalnych Programów Operacyjnych na realizację usług wsparcia ekonomii społecznej w latach 2014-2020



**Mapa 10. Mapa podziału subregionów w regionie**



Podział subregionów, wg działalności OWES:

-  OWES dla subregionu północnego
-  OWES dla subregionu środkowego
-  OWES dla subregionu południowego

Źródło: opracowanie własne ROPS w Opolu

#### **4. Ekonomia społeczna i otoczenie ekonomii społecznej w świetle badań ewaluacyjnych**

Na potrzeby analizy założeń *Wieloletniego Planu Działań* w lipcu 2014 r. przeprowadzono ewaluację on-going ww. Planu.

Badanie objęło ocenę realizowanego Planu pod kątem trafności celów względem zidentyfikowanych problemów w obszarze objętym założeniami *Planu* i realnych potrzeb beneficjentów. Oceniono również skuteczność przejawiającą się w stopniu osiągnięcia zidentyfikowanych celów. Istotnym kryterium ewaluacji była również efektywność, dlatego w badaniu uwzględniono ocenę stosunku pomiędzy uzyskanymi efektami a poniesionymi nakładami finansowymi, rzeczowymi, kadrowymi, czasowymi. Ponadto istotne z punktu widzenia ewaluacji było również oszacowanie trwałości efektów oraz oddziaływania realizacji *Planu* na rozwój sektora ekonomii społecznej w województwie opolskim.

Ewaluacja obejmowała również realizację badania jakościowego. Przeprowadzono wywiady pogłębione z 10 liderami podmiotów ekonomii społecznej oraz 30 telefonicznych wywiadów pogłębionych z przedstawicielami podmiotów ekonomii społecznej oraz

z przedstawicielami realizatorów Planu. Zebrany materiał empiryczny pozwolił na realizację założonych celów badania, a ich interpretacja umożliwiła sformułowanie wniosków podsumowujących badanie.

W związku z powyższym ustalono najważniejsze problemy i potrzeby sektora ES w regionie, wśród których najważniejsze to:

- brak wystarczającej wiedzy otoczenia społeczno-gospodarczego o zasadach funkcjonowania spółdzielni socjalnej;
- brak narzędzi finansowania zewnętrznego spółdzielni (pożyczek, poręczeń, kredytów bankowych), a także (choć w mniejszym stopniu):
  - brak powszechności stosowania przez administrację w zamówieniach publicznych klauzul społecznych;
  - specyficznego podejścia do pracy spółdzielni przez jej członków, przejawiającego się m.in. tym, że część spośród nich (szczególnie osoby bez wykształcenia, które wiele lat pozostawały na bezrobociu) uważa, że skoro są członkami, a tym samym właścicielami, to nie muszą pracować;
  - brak środków obrotowych oraz kapitału potrzebnego na zakup nieruchomości oraz profesjonalnego sprzętu ewentualnie surowców lub zatowarowania – co jest ściśle powiązane z brakiem narzędzi finansowania zewnętrznego.

Zdecydowana większość badanych spółdzielni socjalnych korzysta z zewnętrznych źródeł finansowania. Są to najczęściej dotacje unijne, dotacje krajowe lub, zdecydowanie rzadziej, kredyty obrotowe.

## 5. Wnioski i rekomendacje dla opolskiego programu rozwoju ekonomii społecznej

### **Słabość sektora ekonomii społecznej w województwie opolskim wyraża się poprzez:**

- brak świadomości i wiedzy społeczności lokalnych i władz samorządowych na temat roli i znaczenia sektora ES w życiu społeczeństwa, funkcji jakie pełnić może sektor w rozwoju lokalnych wspólnot, w tym brak uwzględnienia w dokumentach strategicznych samorządów działań związanych z rozwojem i wsparciem sektora ES;
- brak kompleksowego systemu wsparcia sektora, zwłaszcza narzędzi wsparcia finansowego i doradczego,
- niedoskonałe przygotowanie kadr sektora ES w zakresie prowadzenia i zarządzania działalnością gospodarczą.

### **Wśród potrzeb i problemów społecznych regionu, wymagających interwencji, należy wymienić:**

- niski poziom aktywności zawodowej społeczeństwa regionu,
- wysoki (wyższy niż średnie wartości w kraju) wskaźnik liczby bezrobotnych należących do grup najbardziej odległych od rynku pracy (absolwentów, długotrwale bezrobotnych, osób o niskich kwalifikacjach oraz bezrobotnych pow. 50 lat ),
- wysoki udział osób długotrwale korzystających z pomocy społecznej (zjawisko dziedziczenia biedy i uzależnienia od świadczeń pomocy społecznej);
- niski poziom aktywności obywatelskiej mieszkańców woj. opolskiego



### REKOMENDACJE DLA OPOLSKIEGO PROGRAMU ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ

- ❖ ZWIĘKSZENIE ZAKRESU WIEDZY I ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ NA TEMAT ROLI I ZNACZENIA SEKTORA ES DLA ROZWOJU REGIONU
- ❖ ROZWÓJ SYSTEMU WSPARCIA EKONOMII SPOŁECZNEJ
- ❖ ROZWÓJ I DOSKONALENIE MECHANIZMÓW WSPÓŁPRACY SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA Z PODMIOTAMI LGW W REGIONIE

## 6. Ekonomia społeczna i związane z nią otoczenie w dokumentach strategicznych regionu

Ekonomia społeczna i związane z nią otoczenie przywołane zostały w Strategii Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r. w kontekście najważniejszego, horyzontalnego wyzwania rozwojowego *Przeciwdziałanie i zapobieganie procesom depopulacji*.

Zapisy ww. dokumentu wskazują, iż zmierzenie się z omawianym wyzwaniem odbędzie się poprzez realizację kompleksowych i komplementarnych działań w różnych sferach życia społeczno-gospodarczego, w tym realizacji tematycznego wyzwania rozwojowego: *przygotowane do rynku pracy aktywne społeczeństwo*.

W uzasadnieniu celu strategicznego 1. *Konkurencyjny i stabilny rynek* wskazano, iż: „Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i ubóstwu niektórych mieszkańców regionu, stanowiących ważne czynniki destabilizujące rynek pracy, wymagać będzie długofalowego działania na rzecz powrotu tych osób do aktywnego życia zawodowego i społecznego. Ponadto konieczne będzie wsparcie inicjatyw na rzecz profilaktyki ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz tworzenia i rozwoju podmiotów ekonomii społecznej, w tym m.in.: spółdzielni socjalnych, centrów integracji społecznej, zakładów aktywności zawodowej, klubów integracji społecznej, warsztatów terapii zajęciowej. Zwiększenie aktywności zawodowej wiąże się także z koniecznością rozwoju usług opiekuńczo-wychowawczych (głównie dla dzieci, osób starszych oraz schorowanych). Wspieranie rozwoju tego typu usług będzie sprzyjać podejmowaniu pracy przez osoby, które ze względu na sprawowaną opiekę nad dziećmi czy innymi osobami zależnymi z konieczności pozostają bez zatrudnienia. Dodatkowo działania w tym obszarze pozwolą na aktywizację osób, które pracować będą w sektorze usług opiekuńczo-wychowawczych<sup>43</sup>.

W ww. celu strategicznym wymienia się m.in. następujące cele operacyjne i działania:

- a) poprawa jakości kształcenia oraz dostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy,

<sup>43</sup> Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 roku ... op. cit., s.97

- przygotowywanie i wdrożenie nowatorskich, kompleksowych programów edukacyjnych na wszystkich szczeblach nauczania, z głównym naciskiem na współpracę, kreatywność, twórczość i odpowiedzialność społeczną,
  - wspieranie kształcenia poprzez rozwój poradnictwa edukacyjno-zawodowego i przedsiębiorczości,
- b) wspieranie zatrudnienia i samozatrudnienia:
- wspieranie i promocja aktywności zawodowej,
  - wspieranie dłuższej aktywności zawodowej osób starszych,
  - promocja i kształtowanie postaw przedsiębiorczych,
  - promowanie i wspieranie stabilności zatrudnienia.
- c) przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i ubóstwu
- wspieranie osób dotkniętych wykluczeniem społecznym i ubóstwem w wejściu na rynek pracy,
  - wspieranie działań wyrównujących szanse edukacyjne dzieci ze środowisk zagrożonych wykluczeniem społecznym i dotkniętych ubóstwem,
  - wspieranie inicjatyw na rzecz profilaktyki ubóstwa i wykluczenia społecznego,
  - wspieranie tworzenia i rozwoju podmiotów ekonomii społecznej,
  - rozwój systemu monitorowania, promowania i upowszechniania ekonomii społecznej i jej otoczenia.
- d) rozwój usług opiekuńczych i wychowawczych
- wspieranie działalności opiekuńczej i wychowawczej oraz poprawa dostępności do tych usług,
  - wspieranie alternatywnych form wychowania przedszkolnego i opieki nad małym dzieckiem,
  - promocja usług opiekuńczych i wychowawczych,
  - wspieranie działań edukacyjno-profilaktycznych ukierunkowanych na wzmocnienie kondycji rodziny, w tym służących pomocy rodzinie w sytuacjach problemowych.

Z kolei w uzasadnieniu celu strategicznego II *Aktywna społeczność regionalna* określono, iż: *Istotnym elementem budującym potencjał rozwojowy regionu jest kapitał społeczny, którego głównymi wyznacznikami są: aktywność, umiejętność współdziałania, kreatywność, otwartość i zaufanie społeczne. Województwo opolskie jest regionem wyludniającym się. Zmniejszająca się liczba mieszkańców regionu oraz niekorzystnie kształtująca się struktura ludności wywołują ujemne skutki w wymiarze zarówno społecznym, jak i gospodarczym. Czynnikiem sprzyjającym niwelowaniu niekorzystnych tendencji powinna być aktywność regionalnej społeczności. Współdziałanie i zwiększanie aktywności mieszkańców, kształtowanie pozytywnych postaw i pielęgnowanie tradycji, a także podnoszenie kompetencji będą sprzyjać zwiększaniu konkurencyjności regionu. Większa aktywność obywatelska w różnych obszarach, konstruktywny dialog, rozwój działalności organizacji pozarządowych oraz bliska współpraca sektora publicznego ze sferą pozarządową służyć będą budowie społeczeństwa obywatelskiego. Podstawą powodzenia wszelkich działań wspierających rozwój kapitału społecznego jest wzmocnienie i pogłębianie świadomości znaczenia relacji opartych na kooperacji i zaufaniu. Konieczne będzie również podjęcie działań, które przyczynią się do poprawy komunikacji i wzrostu solidarności międzypokoleniowej. Dodatkowo, zwiększenie aktywności obywatelskiej wymaga wspierania tworzenia i rozwoju już istniejących organizacji społecznych, doskonalenia jakości stosunków międzyludzkich, umiejętności współpracy, norm i zasad, dobrego klimatu organizacyjnego.*

Wyróżnikiem regionu jest samoorganizacja i aktywność społeczna na obszarach wiejskich, dlatego też należy pobudzać aktywność w III sektorze oraz wspierać inicjatywy oddolne w tym zakresie<sup>44</sup>.

W ww. celu strategicznym wymienia się m.in. cel operacyjny *Wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego*, w ramach, którego wskazuje się na działania dotyczące:

- wspieranie rozwoju zaufania społecznego i więzi międzypokoleniowych, rozwój wolontariatu,
- wspieranie rozwoju kompetencji i postaw obywatelskich,
- rozwijanie inicjatyw obywatelskich, w tym współpracy pomiędzy organizacjami pozarządowymi a sektorem publicznym,
- tworzenie warunków dla wzmocnienia trzeciego sektora

Tematykę ES w regionie podejmuje także *Wojewódzka Strategia w Zakresie Polityki Społecznej na lata 2016-2025*. W 5 celu strategicznym tego dokumentu *Ekonomia społeczna drogą do integracji społecznej*, określone zostały trzy cele operacyjne: 1) *Promocja ekonomii społecznej w regionie*, której celem jest wzrostu wiedzy i świadomości społecznej na temat roli i znaczenia ekonomii społecznej w rozwoju regionalnym, 2) *Rozwój systemu wsparcia ekonomii społecznej* oraz 3) *Rozwój partnerstwa i otoczenia na rzecz ekonomii społecznej*, tj. wypracowanie mechanizmów współpracy na rzecz rozwoju ekonomii społecznej w woj. opolskim.

Należy jednak podkreślić, iż ściśle z 5 celem strategicznym jest związany cel strategiczny 4 *Włączenie społeczne*, który wskazuje na zwiększenie dostępności usług aktywizacji społecznej i zawodowej osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym, w tym realizowanych w ramach instytucji reintegracji społecznej i zawodowej (CIS, KIS, ZAZ i WTZ) oraz poszerzenie zakresu partnerstwa i współpracy międzysektorowej w obszarze włączenia społecznego.

Kolejnym ważnym dokumentem, podejmującym problematykę ES w regionie jest Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego na lata 2014–2020<sup>45</sup>, a w nim bezpośrednio oś priorytetowa VIII Integracja społeczna, priorytet inwestycyjny 9v *Wspieranie przedsiębiorczości społecznej i integracji zawodowej w przedsiębiorstwach społecznych oraz ekonomii społecznej i solidarnej w celu ułatwiania dostępu do zatrudnienia*, cel szczegółowy 4: *Wzrost zatrudnienia w ramach regionalnego sektora gospodarki społecznej*.

Wsparcie w ramach ww. priorytetu, zgodnie z założeniem skierowane jest na zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, poprzez zwiększenie ich szans na zatrudnienie i integrację ze środowiskiem dzięki rozwojowi ekonomii społecznej. Wsparcie działalności podmiotów ekonomii społecznej nie tylko ma wpłynąć na wzrost zatrudnienia osób znajdujących się w trudnej sytuacji na rynku pracy, lecz również przyczynić się do zwiększenia możliwości dostarczania usług użyteczności publicznej na poziomie lokalnym.

Mając na uwadze rolę, jaką ekonomii społecznej przypisuje nowa polityka integracji społecznej, w ramach której osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym zyskują możliwość i zasoby niezbędne do pełnego uczestnictwa w życiu ekonomicznym, społecznym i kulturowym, w ramach omawianego priorytetu zintensyfikowane zostaną działania mające na celu rozszerzenie dotychczasowej sieci podmiotów ekonomii społecznej w województwie, zwiększając ich efektywne funkcjonowanie, służące tworzeniu trwałych i wysokiej jakości miejsc pracy. Tym bardziej, że w regionie zauważa się znaczenie nowych

<sup>44</sup> Tamże, s.92 i 100-101

<sup>45</sup> *Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego na lata 2014-2020*, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Opole, grudzień 2014 r. [http://umwo.opole.pl/docs/rpo\\_wo\\_2014x2020.pdf](http://umwo.opole.pl/docs/rpo_wo_2014x2020.pdf) (30.09.2015 r.)

form wsparcia charakterystycznych dla innowacyjnego modelu aktywnej polityki społecznej, który wymaga współdziałania wszystkich trzech sektorów i jest wyrazem funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego, przed którym stoi szereg nowych zadań, chociażby w zakresie świadczenia usług np. rehabilitacyjno-opiekuńczych skierowanych do rosnącej grupy osób starszych lub osób niepełnosprawnych.

Oczekiwany efektem działań w ramach 9v będzie zatem wzrost zatrudnienia, szczególnie w ramach powstających oraz działających podmiotów ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstw społecznych.

Należy zaznaczyć w tym miejscu, iż priorytet inwestycyjny 9v wprost odnosi się do tematyki ekonomii społecznej i jej otoczenia społecznego, jednak w sposób pośredni do tych obszarów nawiązują także: cała oś priorytetowa VIII *Integracja społeczna*, w szczególności *cel szczegółowy 2: Zwiększenie liczby świadczonych usług społecznych w regionie*, *cel szczegółowy 3: Wzrost gotowości do podjęcia zatrudnienia osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w regionie dzięki aktywnej integracji*, jak również inne priorytety i ich cele oraz działania, w tym głównie:

— II.2.A.1 Konkurencyjna gospodarka

- *Cel szczegółowy 1: Zwiększone zastosowanie innowacji w przedsiębiorstwach sektora MSP* (preferencje m.in. dla przedsiębiorstw oraz inwestycji ekologicznych), w nim m.in. takie przedsięwzięcia jak: wdrażanie innowacji produktowych, procesowych, marketingowych i organizacyjnych i inwestycje w nowoczesne maszyny i urządzenia oraz sprzęt produkcyjny, w celu wprowadzenia na rynek nowych lub ulepszonych produktów lub usług, inwestycje w rozwój przedsiębiorstw zwiększające skalę ich działalności, wzrost zasięgu oferty, w tym także poprzez instrumenty finansowe,
- *Cel szczegółowy 2: Lepsze warunki do rozwoju MSP*, w nim zapewnienie profesjonalnego otoczenia okołobiznesowego, profesjonalnie wspierającego rozwój przedsiębiorczości o oddziaływaniu lokalnym i regionalnym - usługi doradcze, szkoleniowe, finansowe, czy marketingowe, wsparcie usług o charakterze innowacyjnym, zgodnych ze specjalizacjami regionalnymi, w tym specjalizacjami inteligentnymi województwa opolskiego, zagospodarowanie terenów inwestycyjnych z preferencjami dla m.in. terenów zdegradowanych, wymagających rewitalizacji.

— IX.2.A.1 Wysoka jakość edukacji

- *Cel szczegółowy 2: Podniesienie u uczniów kompetencji kluczowych oraz właściwych postaw niezbędnych do funkcjonowania na rynku pracy oraz rozwój indywidualnego podejścia do ucznia*, w szczególności ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w nim odpowiednie przygotowanie przyszłego absolwenta do radzenia sobie na rynku pracy, działania wspierające umiejętności i postawy, które są niezbędne dla sprawnego funkcjonowania w życiu społecznym i zawodowym, tj. kreatywność, innowacyjność czy praca zespołowa oraz rozwój kompetencji kluczowych, doradztwo edukacyjne i zawodowe oraz poprawa jego efektywności zwłaszcza na poziomie szkół gimnazjalnych, uwzględniającej potrzeby regionalnego rynku pracy, interwencje w zakresie wyrównywania szans dzieci i młodzieży, zwłaszcza z grup defaworyzowanych. np. niepełnosprawnych, wsparcie doskonalenia, podnoszenia i nabywania kompetencji i kwalifikacji nauczycieli,
- *Cel szczegółowy 3: Zwiększenie szans zatrudnienia przyszłych absolwentów*

*kształcenia i szkolenia na regionalnym rynku pracy poprzez poprawę efektywności kształcenia i szkolenia zawodowego, a w nim zwiększenie efektywności i skuteczności usług edukacyjnych w odpowiedzi na pojawiające się wyzwania społeczne, dostosowanie kwalifikacji, kompetencji i umiejętności zawodowych mieszkańców regionu do wymagań stale zmieniającego się rynku pracy, edukacja osób dorosłych w celu zwiększenia ich konkurencyjności na rynku pracy, wzmocnienie w regionie kształcenia praktycznego – praktyki odbywane w przedsiębiorstwach, doskonalenie nauczycieli kształcenia zawodowego czy opiekunów praktyk zawodowych i instruktorów praktycznej nauki zawodu u przedsiębiorców. Realizacja celu zakłada koncentrację wsparcia przede wszystkim na osobach nisko wykwalifikowanych, osobach starszych po 50 roku życia oraz osobach z terenów wiejskich.*

— X.2.A.1 Inwestycje w infrastrukturę społeczną

- *Cel szczegółowy 1: Poprawa jakości życia mieszkańców oraz stworzenie warunków do wzrostu zatrudnienia na obszarach miejskich, a w nim poprawa spójności społecznej i terytorialnej na obszarach miejskich poprzez realizację kompleksowych i zintegrowanych działań rewitalizacyjnych, uwzględniających wymiar społeczny, gospodarczy i fizyczny, powiązanie interwencji ekonomicznej ze społeczną, tj. przyporządkowanie działań infrastrukturalnych celom społecznym ukierunkowanym na redukcję ubóstwa i wykluczenia społecznego, obligatoryjnie jako uzupełnienie przedsięwzięć przewidzianych do realizacji w osi priorytetowej VIII *Integracja społeczna*, skierowanie działań na obszary miejskie, w których występuje koncentracja problemów i zagrożeń zagrażająca spójności społecznej regionu (wysoka stopa bezrobocia, niski stopień aktywności gospodarczej, a także wyższe natężenie zjawisk patologicznych) m.in. w zaniedbanych dzielnicach, osiedlach fabrycznych lub na terenach blokowisk, na terenach poprzemysłowych powstałych na skutek upadku tradycyjnych branż przemysłowych,*
- *Cel szczegółowy 3: Lepsze dostosowanie infrastruktury społecznej do wyzwań demograficznych regionu, w nim zwiększenie dostępu do infrastruktury społecznej wynikającej z potrzeb zmieniającej się struktury demograficznej, głównie w odniesieniu do osób starszych i dzieci.*

Ogólnie ujmując, inwestycje w infrastrukturę będą stanowiły element uzupełniający celów społecznych i będą odpowiedzią na zdiagnozowane problemy społeczne. Możliwa będzie m.in. przebudowa i adaptacja zdegradowanych obiektów, w celu przywrócenia lub nadania im nowych funkcji (np. społecznych, kulturalnych, gospodarczych), sprzyjających poprawie życia mieszkańców. Działania w obszarze rewitalizacji w wymiarze gospodarczym umożliwią realizację wsparcia przedsiębiorczości i samozatrudnienia, wspierania ekonomii społecznej, podejmowania inicjatyw lokalnych na rzecz zatrudnienia oraz wspierania mobilności pracowników. Jednocześnie w wymiarze społecznym realizowane będą działania na rzecz aktywizacji środowisk zagrożonych wykluczeniem społecznym i ubogich oraz poprawy dostępu do usług. Przebudowana infrastruktura materialna może służyć m.in. osobom wykluczonym lub zagrożonym wykluczeniem społecznym w ich aktywizacji zawodowej. Może przyczynić się także do rozwoju usług opiekuńczych skierowanych do osób zależnych, w tym starszych i niepełnosprawnych oraz wesprzeć proces usamodzielniania się np. osób opuszczających placówki opiekuńczo-wychowawcze lub pieczę zastępczą. Ponadto przebudowana infrastruktura może doprowadzić do powstania

nowych mieszkań chronionych, wspomaganych lub treningowych, dzięki którym osoby mieszkające w nich będą miały możliwość funkcjonowania lub uczenia jak żyć samodzielnie.

Poza wyżej wymienionymi dokumentami należy także wspomnieć o Programie Specjalnej Strefy Demograficznej w Województwie Opolskim do 2020 roku<sup>46</sup>. Co prawda poszczególne pakiety określone w Programie nie wnoszą wprost treści dotyczących ekonomii społecznej, jednak odnoszą się do tej problematyki w sposób pośredni, stwarzając tym samym możliwość zagospodarowania poszczególnych obszarów tematycznych działaniami szeroko rozumianej ekonomii społecznej lub także pośrednio są nastawione na rozwój tego sektora poprzez zaplanowane działania:

- *Pakiet I. Praca to bezpieczna rodzina*, w nim m.in. rozwój biznesu społecznie odpowiedzialnego, zwiększenie liczby i poprawa jakości miejsc pracy w regionie i tworzenie sieci regionalnych powiązań biznesowych, prorodzinna organizacja zatrudnienia i pracy, rozwój infrastruktury wspierającej miejsca pracy, wsparcie finansowe dla tworzenia miejsc pracy,
- *Pakiet II „Edukacja a rynek pracy”*, a w nim m.in. dostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy oraz wzrostu umiejętności praktycznych uczniów i studentów, kształcenie dualne w szkolnictwie wyższym, opolska szkoła przedsiębiorczości – systemowy cykl zajęć wspierających edukację przedsiębiorczości, wspieranie kadry realizującej edukację przedsiębiorczości, promowanie szkół odnoszących sukcesy w edukacji przedsiębiorczości.

## **7. Kluczowe sfery rozwoju w województwie opolskim jako możliwości rozwoju ekonomii społecznej**

Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej wyróżnił kilka kluczowych sfer rozwoju, które będą premiowane we wsparciu, ze względu na swoje strategiczne znaczenie dla rozwoju społeczno-ekonomicznego Polski. Z regionalnego punktu widzenia okazuje się, że większość z nich jest również priorytetem Strategii Rozwoju Województwa Opolskiego, bądź sfery te są mocno zaniecbane. Na szczeblu wojewódzkim, w toku przygotowań do diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa opolskiego, w styczniu 2012 r. powstał dokument roboczy, opracowany przez Zarząd Województwa Opolskiego, za pośrednictwem departamentów Urzędu Marszałkowskiego i środowiska naukowego<sup>47</sup>. Dokument ten wskazuje przestrzenne i środowiskowe uwarunkowania rozwoju województwa, potencjał oraz obszary problemowe. Poniżej przedstawiono krótkie notatki na temat konkretnych obszarów, wskazanych przez KPRES w Działaniu I.4. *Wspieranie rozwoju działań ekonomii społecznej w kluczowych sferach rozwojowych.*

### **7.1. Turystyka społeczna**

Turystyka społeczna w woj. opolskim jest obszarem dalece niezbadanym, mimo, iż mamy w regionie przedsiębiorstwa społeczne z tej branży, które są wzorcowymi

<sup>46</sup> Program *Specjalnej Strefy Demograficznej w Województwie Opolskim do 2020 roku „Opolskie dla rodziny”*, przyjęty uchwałą Zarządu Województwa Opolskiego nr 5503/2014 z dnia 16 września 2014 roku.

<sup>47</sup> Materiał roboczy do wypracowania diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa opolskiego w ramach procesu przygotowania Strategii Rozwoju Województwa Opolskiego (styczeń 2012), <http://umwo.opole.pl/serwis/index.php?id=11516> (07.10.2015 r.)



rozwiązaniami, zauważonymi na szczeblu centralnym<sup>48</sup>. Jedna z definicji tak określa to nie nowe zjawisko: *Turystyka społeczna pozwala jak największej liczbie osób wyjechać na wakacje, a więc znacznie ułatwia poruszanie się. Co więcej, przyczynia się do walki z sezonowością, wzmacnia pojęcie obywatelstwa europejskiego i wspiera rozwój regionalny, oprócz ułatwienia rozwoju poszczególnych gospodarek lokalnych. Turystyka społeczna dowodzi, że gospodarcze możliwości zatrudnienia, główne cele w ramach strategii lizbońskiej, rzeczywiście mogą być generowane przez zwiększenie dostępności turystyki dla dodatkowych warstw społeczeństwa Europy. Poprzez ułatwienie dostępu turystyki dla grup społeczeństwa, dla których wyjazd na wakacje oznacza trudne bądź nawet niemożliwe przedsięwzięcie, turystyka społeczna umacnia przemysł turystyczny, potencjał generowania dochodów*<sup>49</sup>.

Badania CBOS z 2013 r. nie są optymistyczne – w 2013 r. 54% społeczeństwa nie wyjechało z domu w celach wypoczynkowych nawet na jedną noc<sup>50</sup>. W podsumowaniu raportu CBOS czytamy, iż wyjazdy w celach wypoczynkowych i turystycznych stały się domeną dobrze wykształconych Polaków, a najmniej korzystają z nich osoby słabiej wykształcone, mniej zamożne i pracujące we własnych gospodarstwach rolnych. Można się domyślać, jaki odsetek stanowią tu osoby ubogie czy niepełnosprawne. W przypadku osób niepełnosprawnych dochodzą bariery architektoniczne oraz mentalne, powodujące zupełną marginalizację tej grupy społecznej.

Jak wskazuje dr Monika Tomaszewska z Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego, osoby niepełnosprawne intelektualnie stanowią tu najbardziej dyskryminowaną grupę<sup>51</sup>.

Włączanie grup marginalizowanych w przypadku turystyki ma swoje dwie strony – społeczną, gdzie ważne jest zaspokojenie potrzeb wypoczynku oraz zawodową – gdzie osoby z grup marginalizowanych mogą zostać włączone w obsługę ruchu turystycznego. Model takiego przedsiębiorstwa społecznego jest obecnie wdrażany i testowany w woj. opolskim, w ramach projektu „System wzmacniania potencjału i kompetencji sektora spółdzielczości socjalnej oraz stworzenie sieci współpracy z instytucjami rynku pracy oraz pomocy i integracji”. Włączenie ekonomii społecznej w nurt turystyki w województwie opolskim wydaje się zasadne z kilku przyczyn. Po pierwsze we wspomnianym wyżej komunikacie z badań CBOS, województwo opolskie wskazywane jest jako ostatnie spośród województw odwiedzanych przez Polaków. Pomimo niewątpliwych walorów kulturowych, nie udało się do tej pory zbudować zintegrowanego przestrzennie produktu regionalnego. Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego na lata 2014-2020 wymienia zintegrowany przestrzennie produkt regionalny, jako potencjalną specjalizację inteligentną<sup>52</sup>. Niewykorzystane zasoby turystyczne mogą stanowić pole dla rozwoju przedsiębiorczości społecznej oraz powodować podniesienie jakości usług świadczonych w obrębie tej branży.

<sup>48</sup> *Turystyka społeczna na fali*, Bartosz Oszczepalski dla portalu [www.ekonomiaspoleczna.pl](http://www.ekonomiaspoleczna.pl) <http://www.ekonomiaspoleczna.pl/wiadomosc/1328663.html>, (08.04.2015 r.)

<sup>49</sup> *Perspektywy i kierunki rozwoju turystyki społecznej w Polsce*, praca zbiorowa pod red. Andrzeja Stasiaka, Łódź 2011

<sup>50</sup> Komunikat z badań CBOS Nr 25/2014, Warszawa 2014, *Wyjazdy wypoczynkowe Polaków w 2013 roku i plany na rok 2014*, [http://cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K\\_025\\_14.PDF](http://cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_025_14.PDF) (07.10.2015 r.)

<sup>51</sup> Monika Tomaszewska, *Turystyka wobec wyzwań i potrzeb turystów niepełnosprawnych – wybrane aspekty prawne i społeczne*, Zeszyty Naukowe nr 27, Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Handlu i Usług w Poznaniu, Poznań 2014, s. 257

<sup>52</sup> *Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 roku...*, op. cit., s. 68-69

## 7.2. Ekologia, selektywna zbiórka odpadów, recycling

Baza danych na stornie [www.ngo.pl](http://www.ngo.pl) wskazuje 163 organizacje w woj. opolskim, które wśród swoich działań statutowych wymieniają ekologię, ochronę zwierząt oraz dziedzictwa kulturowego<sup>53</sup>. Raport z 2012 r. przygotowany przez Stowarzyszenie KLON/JAWOR wskazuje, że na szczeblu krajowym tylko 2% to organizacje zajmujące się ekologią. Nie inaczej sprawa wygląda wśród przedsiębiorstw ekonomii społecznej na terenie województwa. Wśród istniejących 30 spółdzielni socjalnych żadna nie prowadzi działalności gospodarczej w dziedzinie ekologii, recyklingu czy selektywnej zbiórki odpadów.

Ochrona środowiska to słaby punkt regionalnej polityki publicznej. Pomimo, iż województwo zachowuje cenne walory przyrodniczo-krajobrazowe, negatywne skutki intensywnego rolnictwa są głównym zagrożeniem dla opolskiej przyrody.

W 2014 r. pod względem liczby gospodarstw ekologicznych woj. opolskie zajmowało 16 pozycję w rankingu województw – czyli ostatnie miejsce. Mamy 74 gospodarstwa ekologiczne z certyfikatem. Ocena stanu ochrony środowiska w woj. opolskim wykazała również kilka problemów, które wymagają pilnego rozwiązania:

- brak kompleksowego systemu monitoringu przyrodniczego,
- brak pełnego rozpoznania zasobów przyrodniczych województwa,
- bardzo słaby stan wdrażania programu rolno-środowiskowego,
- słaby poziom finansowania działań z zakresu ochrony bioróżnorodności przy pomocy Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- gospodarowanie wodami nie przystające do współczesnych wyzwań i problemów związanych ze zmianami klimatu oraz ochroną bioróżnorodności,
- nie wszystkie cenne obszary objęte zostały wystarczającą ochroną<sup>54</sup>

Możliwe jest, że działania ukierunkowane na promowanie przedsiębiorstw społecznych zajmujących się głównie lub między innymi ochroną środowiska przyczynią się do rozwiązania problemów województwa, które do tej pory nie zostały skutecznie rozwiązane przez sektor samorządowy.

## 7.3. Melioracje wodne

Jednym z największych problemów woj. opolskiego są cykliczne i niebezpieczne dla mieszkańców powodzie. Ryzyko powodzi występuje głównie w dorzeczu Odry oraz jej największych dopływów: Nisy Kłodzkiej, Małej Panwi, Stobrawy, Osobłogi. Zagrożeniem są też rzeki w terenach górskich i podgórskich. Dokument wskazuje, iż konieczne są prace regulacyjne i melioracyjne, szczególnie przywracanie naturalnej retencji powierzchniowej tj. przywrócenie zagospodarowanym terenom przyległym do rzek ich pierwotnej funkcji zalewowej. Województwo, jak i cała Polska zagrożone są niedotrzymaniem wymogów Ramowej Dyrektywy Wodnej. Najbardziej istotnymi problemami są przede wszystkim:

- marginalizacja nietechnicznych metod ochrony przed powodzią i suszą (mikroretencja, retencja naturalna),
- trwałe zainwestowanie i przekształcanie terenów zalewowych w dolinach rzek i w strefach zagrożonych powodzią (m. in. zmiana użytków zielonych na orne, wprowadzanie zabudowy mieszkaniowej na tereny zalewowe i poldery),

<sup>53</sup> Za portalem organizacji pozarządowych NGO.pl  
[http://bazy.ngo.pl/search/wyniki.asp?wyniki=1&kryt\\_nazwa=&kryt\\_miasto=&kryt\\_woj=8&kryt\\_pola=24](http://bazy.ngo.pl/search/wyniki.asp?wyniki=1&kryt_nazwa=&kryt_miasto=&kryt_woj=8&kryt_pola=24), (30.03.2015 r.)

<sup>54</sup> Materiał roboczy..., s. 37-40

- brak wystarczających środków na realizację działań w zakresie ochrony przeciwpowodziowej,
- zwiększenie nakładów finansowych na działania związane z retencją naturalną i mikro retencją,
- dążenie do zwiększenia retencji powierzchniowej poprzez budowę kolejnych zbiorników w ramach programu „Budowy zbiorników małej retencji” oraz poprzez rozbudowę retencji naturalnej i mikroretencji”,
- przywrócenie naturalnej retencji istniejącej w latach poprzednich, z uwzględnieniem aktualnych uwarunkowań funkcjonalno-przestrzennych<sup>55</sup>.

*W 2011 r. w ramach projektu innowacyjnego realizowanego przez Stowarzyszenie CAL z Warszawy, powstał model spółdzielni socjalnej osób prawnych, angażującej samorząd oraz organizacje pozarządową jaką jest spółka wodna do realizacji działań publicznych w zakresie melioracji wodnych. Model ten został przygotowany w sposób, który pozwoli danemu przedsiębiorstwu realizować cele społeczne przy zapewnieniu różnych źródeł dochodu, w tym dotacji, składek członkowskich spółki wodnej, działalności rynkowej oraz odpłatnej pożytku publicznego. Jak wskazują autorzy modelu:*

*„Produkt finalny - spółdzielnia socjalna – przyczynia się do zintegrowania rozwiązania lokalnych problemów gospodarczych (zaniedbane melioracje), współpracy międzysektorowej na rzecz rozwiązania tego problemu, przy jednoczesnym stworzeniu miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym”<sup>56</sup>.*

Warto wykorzystać ten model w województwie opolskim, tym bardziej, iż zostało on pozytywnie oceniony przez Krajową Sieć Tematyczną.

#### **7.4. Odnawialne źródła energii**

W Polsce regularnie wzrasta wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych. Jest to konieczne z wielu względów, najbardziej jednak ze względu na to, iż Polska od lat ma najbardziej zanieczyszczone powietrze w Unii Europejskiej.

*Według informacji Europejskiej Agencji Środowiska aż 6 polskich miast znalazło się w pierwszej dziesiątce miast europejskich z największą liczbą dni w roku, w których przekroczono dobowe dopuszczalne stężenie pyłu PM10 (pozostałe cztery miasta są w Bułgarii)<sup>57</sup>.*

W 2013 r. NIK skontrolował również województwo opolskie. Dane z Opolszczyzny nie odbiegały od danych z innych regionów - w Głubczycach np. dziesięciokrotnie przekroczono limit stężenia benzo (a) pirenu (B(a)P), który jest silnie rakotwórczy. Główną przyczyną zanieczyszczenia powietrza pyłem PM10 (od 82 proc. do 92,8 proc.) była tzw. niska emisja, pochodząca z domowych pieców i lokalnych kotłowni węglowych. Tylko 5,4 do 7 proc. to zanieczyszczenia komunikacyjne, a przemysłowe od 1,8 do 9 proc. Przez ponad 6 lat nie zbliżyliśmy się do unijnych norm zanieczyszczenia środowiska.

Zmniejszenie zanieczyszczeń, za sprawą odnawialnych źródeł energii jest kwestią priorytetową dla polskich regionów. Jak wskazuje Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego:

<sup>55</sup> Materiał roboczy ..., s.35-37

<sup>56</sup> Za portalem Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej <http://www.cal.org.pl/projekty-2/zrealizowane/innowacje-%E2%80%93-przedsiębiorczość-%E2%80%93-rozwoj> (26.05.2015 r.)

<sup>57</sup> Raport Najwyższej Izby Kontroli o ochronie powietrza przed zanieczyszczeniami, dostępny na stronie <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-ochronie-powietrza-przed-zanieczyszczeniami.html> (14.10.2015 r.)

Odnawialne źródła energii w bilansie energetycznym województwa zaspokajają jedynie niewielką część potrzeb energetycznych, pomimo istnienia znaczących ich zasobów. Łączna moc urządzeń zainstalowana w OZE na terenie województwa opolskiego wynosi ok. 119,5 MW, a produkcja energii ze źródeł odnawialnych w 2012 r. wyniosła ok. 377 GWh. Potencjał naturalny odnawialnych źródeł energii, w szczególności biomasy, wód płynących, wiatru i słońca, pozwalający (omyłka red.) na pozyskanie znacznej ilości energii z nowoczesnych źródeł energetycznych i realizację zobowiązań międzynarodowych<sup>58</sup>.

W związku z powyższymi założeniami strategicznymi dla województwa opolskiego, zasadne wydaje się animowanie społeczności lokalnych do współtworzenia, tworzenia bądź też tylko akceptowania planów związanych z odnawialnymi źródłami energii. Konieczna jest edukacja oraz uspołecznienie tworzonych farm wiatrowych, co mogłoby spowodować konsensus pomiędzy interesami społeczności lokalnych, a planami rządów i samorządów co do wydajności i lokalizacji farm.

### **7.5. Rolnictwo społeczne (rolnictwo zaangażowane społecznie)**

Rolnictwo społeczne to zespół działań, wykorzystujących zasoby rolne, zarówno roślinne, jak i zwierzęce, aby wytworzyć świadczenia społeczne, na obszarach wiejskich lub podmiejskich, takie jak rehabilitacja, terapia, chronione miejsca pracy, uczenie się przez całe życie i inne działania przyczyniające się do integracji społecznej<sup>59</sup>. Rolnictwo społeczne łączy rolnictwo wielofunkcyjne z usługami społecznymi/zdrowotnymi na poziomie lokalnym i daje rolnikom możliwość dywersyfikacji źródeł dochodów. W 2012 roku Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny w swojej opinii dot. rolnictwa społecznego wskazał, iż konieczne jest podjęcie działań zmierzających do uznania integracyjnej roli rolnictwa społecznego na szczeblu unijnym oraz stworzenia ram prawnych. EKES zaleca, aby na poziomie lokalnym i regionalnym zająć się badaniami wpływu rolnictwa społecznego na kwestie społeczne, ekonomiczne, zdrowotne i indywidualne, tworzyć i wzmacniać sieci współpracy, również międzyinstytucjonalne oraz szkolić zarówno instytucje, organizacje, jak i osoby bezpośrednio zainteresowane tworzeniem tego typu przedsiębiorstw społecznych.

Podejście to wydaje się zasadne w kontekście problemów demograficznych województwa opolskiego, a konkretnie starzejącego się społeczeństwa i bezrobocia, tym bardziej, iż w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich, jeden z priorytetów brzmi „Zwiększanie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich”. W PROW 2014-2020<sup>60</sup> czytamy: „5.2.6.2. 6B) Wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich. Zwiększeniu szans na zatrudnienie grup defaworyzowanych ma służyć również wsparcie sektora ekonomii społecznej ze środków EFS w zakresie animacji lokalnej i wsparcia tworzenia nowych oraz rozwoju istniejących podmiotów ekonomii społecznej. Natomiast działanie LEADER realizować będzie wypracowane lokalnie strategie rozwoju (LSR), dostosowane do sytuacji i potrzeb danego obszaru. Leader ukierunkowany został na cele związane z przeciwdziałaniem ubóstwu i wykluczeniu społecznemu, w związku z czym istotne w ramach LSR jest wsparcie zakładania i rozwijania działalności gospodarczej, w tym przez podmioty ekonomii społecznej (jako uzupełnienie wsparcia z EFS), któremu towarzyszyć będą szkolenia i doradztwo

<sup>58</sup> Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego ...op. cit., s. 15-16

<sup>59</sup> Marzena Mendza-Drozd, *Opinia EKES w sprawie rolnictwa społecznego: zielone usługi terapeutyczno-opiekuńcze oraz polityka społeczna i zdrowotna (grudzień 2012)*, <http://wiadomosci.ngo.pl/wiadomosci/840239.html> (09.04.2015 r.)

<sup>60</sup> Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020, s.91

[http://www.prow.umww.pl/index.php?option=com\\_content&view=article&id=793&Itemid=244](http://www.prow.umww.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=793&Itemid=244) (05.10.2015 r.)

*dostosowane do potrzeb indywidualnych. Zakres LEADER może obejmować także przetwórstwo produktów rolno-spożywczych (na małą skalę) oraz tworzenie i funkcjonowanie sieci w zakresie krótkich łańcuchów żywnościowych, rynków lokalnych lub usług turystycznych, co pozwoli na wykorzystanie endogenicznego potencjału obszarów wiejskich.”*

## **7.6. Budownictwo społeczne**

Budownictwo społeczne to jedna z form budownictwa mieszkalnego, realizowana m.in. przez Towarzystwa Budownictwa Społecznego<sup>61</sup>, spółdzielnie mieszkaniowe i samorządy. TBS działają na podstawie ustawy z dnia 26 października 1995 r. o niektórych formach popierania budownictwa mieszkaniowego (tekst jednolity Dz. U. z 2000 r. Nr 98, poz. 1070 ze zm.), której przedmiotem działania jest budowanie domów mieszkalnych i ich eksploatacja na zasadach najmu, świadczenie usług zarządzania i administrowania oraz prowadzenie działalności związanej z budownictwem mieszkaniowym i infrastrukturą towarzyszącą. TBS mogą działać w formie spółek z o.o., spółek akcyjnych, spółdzielni osób prawnych i są podmiotami, które dochody mogą przeznaczać wyłącznie na działalność statutową. Art. 30 wyżej wspomnianej ustawy nakłada na TBS obowiązek weryfikowania sytuacji ekonomicznej osób fizycznych, którym wynajmują lokal. Ideą ustawy było ułatwienie dostępu do mieszkań osobom, które z powodów społeczno-ekonomicznych takiego mieszkania nie miały.

W województwie opolskim funkcjonuje 12 TBS: w Głubczycach, Opolu (3), Brzegu (2), Namysłowie, Głucholazach, Kluczborku, Prudniku, Kędzierzynie-Koźlu i Krapkowicach. Jednak budownictwo społeczne to także inicjatywy kooperatywne, które powoli zaczynają zyskiwać zwolenników, zarówno wśród społeczeństwa, jak i samorządów. Takim przykładem są kooperatywy we Wrocławiu, Gdyni czy Mikołajkach. Budownictwo to nazywane jest także wielorodzinnym budownictwem non-profit i zakłada różnorakie rozwiązania – od całkowicie prywatnej inicjatywy po wspierane przez samorząd formy, w których to Gmina bierze na siebie odpowiedzialność np. za kredyt budowlany<sup>62</sup>.

Budownictwo społeczne jest sferą w Polsce dalece zaniedbaną. Potrzeby w zakresie mieszkań socjalnych, chronionych, treningowych czy komunalnych wskazują dokumenty strategiczne województwa opolskiego m.in. RPO WO na lata 2014–2020<sup>63</sup>.

Zasadne jest zatem rekomendowanie wsparcia przede wszystkim dla takich przedsiębiorstw społecznych, które będą łączyć działania integracyjne, aktywizujące i usamodzielniające z inwestycjami w sferę mieszkaniową.

## **7.7. Lokalny potencjał kulturowy**

Jak wykorzystać lokalny potencjał kulturowy w celu tworzenia miejsc pracy wiemy z wielu przykładów zarówno europejskich jak i polskich. W dobie kurczących się środków publicznych na wsparcie kultury, konieczne jest promowanie myślenia o kulturze, jako inwestycji w dobrobyt społeczeństwa. Idąc za przykładem Wrocławia, który w kilkanaście lat stał się niekwestionowanym liderem rynku kreatywnego, przyciągając całe rzesze studentów, artystów, inżynierów oraz ogólnie rzecz biorąc ludzi, których praca polega na kreatywnym

<sup>61</sup> Za portalem TBS24.pl Budownictwo społeczne <http://tbs24.pl/slownik-pojec.html> (05.10.2015 r.)

<sup>62</sup> Najciekawsze kooperatywy mieszkaniowe w Polsce, 17.04.2015 r. <http://habitat.pl/news/kooperatywy-mieszkaniowe-w-akcji/> (20.04.2015 r.)

<sup>63</sup> Priorytet X.2.A.1 Inwestycje w infrastrukturę społeczną RPO WO 2014 -2020, s.218

myśleniu trzeba inicjować dyskusję o powszechnym dostępie do dóbr kultury. Jest to temat o tyle trudny, gdyż wymyka się tradycyjnemu podejściu rynkowemu<sup>64</sup>.

Istnieje jednak wiele przykładów komercyjnego, jednak uspołecznionego wykorzystania potencjału kulturowego, który przy wsparciu publicznych środków może kreować miejsca pracy, budować lokalny kapitał społeczny i przyczyniać się do dostarczania oferty kulturalnej. Takimi miejscami na mapie Polski są Bałtów, Byczyna czy wioski tematyczne (3 w województwie opolskim). Lokalny potencjał kulturowy może być wykorzystany nie tylko bezpośrednio, jako np. certyfikowany produkt regionalny czy marka miejsca, ale także pośrednio w różnych branżach kreatywnych: turystyce, architekturze, modzie, muzyce, edukacji, terapii itd. Jest to podejście, które zostało zainicjowane przez Komisję Europejską, a dokładnie przez Dyрекcję Generalną ds. Edukacji i Kultury w 2006 r.<sup>65</sup> Badania zlecone przez KE wprowadziły podział na sektor kultury, których wynik jest czysto artystyczny oraz sektor kreatywny, czyli przemysły i działania, które używają kultury jako wartości dodanej w wytwarzaniu produktów pozakulturalnych. W obszarach tych mieszczą się też takie branże jak: reklama, sektor IT, gry, rzemiosło.

Sektor ekonomii społecznej stale udowadnia, iż potrafi łączyć działalność biznesową z działalnością statutową, dbając jednocześnie o zrównoważone wykorzystanie i promocję lokalnych walorów kulturowych. Dzieje się to w ramach różnych branż: turystycznej, gastronomicznej, twórczej, reklamowej czy przy usługach na rzecz różnych grup społecznych. Istotnie zbyt mało jest tego typu przedsięwzięć w województwie opolskim – w wymienionych wyżej branżach działa zaledwie 5 spółdzielni socjalnych. W skali kraju tylko 7% przedsiębiorstw społecznych prowadzi działania gospodarcze w dziedzinie kultury i sztuki<sup>66</sup>.

Dla województwa opolskiego połączenie różnych branż, wykorzystujących dziedzictwo kulturowe wydaje się uzasadniony z kilku względów:

- jak wskazuje diagnoza *„Województwo opolskie poszczycić się może bogatym dorobkiem kulturowym, stanem posiadania przewyższającym często inne, znacznie większe i zasobniejsze regiony w Polsce.”*
- ważnym elementem tożsamości regionalnej jest dbałość o dziedzictwo kultury niematerialnej - oryginalną kulturę ludową łączącą tradycje kultury śląskiej, kresowej i z innych regionów Polski oraz pogranicza morawskiego. Przejawia się to między innym w specyficznym dla regionu folklorze, obyczajowości, języku i sztuce kulinarnej<sup>67</sup>.
- zbyt słabo wykorzystuje się lokalny potencjał kulturowy w turystyce, więc *„Kluczem do sukcesu jest tworzenie lub rozbudowa, na bazie posiadanych obiektów zabytkowych, regionalnych produktów turystycznych i ich odpowiednia promocja. Podjęto już określone działania w tym obszarze – np. wytyczono szlaki turystyczne. Jednakże nie tworzą one jeszcze w pełni kompleksowych produktów dla turysty. Nie posiadają odpowiedniej oferty, zaplecza infrastrukturalnego oraz odpowiedniego systemu informacji i promocji. Są jedynie zbiorem potencjalnych atrakcji, często niedostępnych dla turystów i wymagających znaczących nakładów na rewitalizację odbudowę i modernizację.”* „Aby zmaksymalizować wkład w osiągnięcie celu, którym jest wspieranie wzrostu

<sup>64</sup> Piotr Klimek, *Po co komu kultura? Impresje na temat bezradności*, [w:] *Kierunki zmian*, Kwartalnik bezpłatny, nr 1/2012 (2) <http://kierunkizmian.pl/page4.php> (05.10.2015 r.)

<sup>65</sup> Agata Etmontowicz, *Co to takiego przemysły kreatywne i przemysł kultury*. <http://www.kreatywnisamozatrudnieni.pl/przewodnik.html?artid=25> (04.05.2015 r.)

<sup>66</sup> *Trzeci sektor w Polsce. Stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, organizacje samorządu zawodowego, gospodarczego i pracodawców w 2012 r.*, GUS, Warszawa 2014, s. 71 <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoleczna-wolontariat/gospodarka-spoleczna-trzeci-sektor/trzeci-sektor-w-polsce-stowarzyszenia-fundacje-spoleczne-podmioty-wyznaniowe-samorzadz-zawodowy-i-gospodarczy-oraz-organizacje-pracodawcow-w-2012-r-1,3.html> (04.05.2015 r.)

<sup>67</sup> *Materiał roboczy...*, s. 68

gospodarczego sprzyjającego zatrudnieniu, przedsięwzięcia wspierające zrównoważoną turystykę, kulturę i dziedzictwo naturalne powinny stanowić część terytorialnej strategii dla konkretnych obszarów<sup>68</sup>.

## **7.8. Usługi społeczne dla poszczególnych grup osób wykluczonych społecznie i zagrożonych wykluczeniem**

W uzasadnieniu celu strategicznego 1. *Konkurencyjny i stabilny rynek* podnosi się problematykę przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i ubóstwu mieszkańców regionu i konieczność podejmowania działań na rzecz powrotu tych osób do aktywnego życia zawodowego i społecznego. Jednym z takich działań będzie wsparcie inicjatyw na rzecz profilaktyki ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz tworzenia i rozwoju podmiotów ekonomii społecznej<sup>69</sup>, które to mogą działać w sektorze usług opiekuńczo-wychowawczych, skierowanych do osób zależnych, w tym starszych i niepełnosprawnych oraz dzieci i młodzieży.

Zapisy te wyznaczają pewien zakres usług społecznych, które uszczegóławiane są w ramach konkretnych priorytetów RPO, w tym głównie w osi priorytetowej VIII *Integracja społeczna, cel szczegółowy 2: Zwiększenie liczby świadczonych usług społecznych w regionie, cel szczegółowy 3: Wzrost gotowości do podjęcia zatrudnienia osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w regionie dzięki aktywnej integracji* oraz w osi X.2.A.1 *Inwestycje w infrastrukturę społeczną, stanowiącej element uzupełniający celów społecznych, określonych w priorytecie VIII.*

Zauważyć należy jednak, że większość ww. priorytetów może być osiągnięta na polu ekonomii społecznej, z czego autorzy Regionalnego Programu Operacyjnego doskonale zdają sobie sprawę, umieszczając w prawie każdej osi priorytetowej III sektor, jako jeden z typów beneficjentów wsparcia.

## **8. Priorytety i kierunki interwencji**

**Cel główny Programu: Zwiększenie udziału podmiotów ekonomii społecznej w rozwoju województwa opolskiego w okresie od 2016 do 2022 roku**

**Priorytet 1: Promocja ekonomii społecznej w regionie**

**Cel główny dla priorytetu: Wzrost wiedzy i świadomości społecznej na temat roli i znaczenia ekonomii społecznej w rozwoju regionalnym w latach 2016–2022.**

**Cele szczegółowe:**

1. Zwiększenie świadomości społecznej na temat ekonomii społecznej.
2. Wzrost umiejętności w zakresie promocji PES
3. Wzrost poziomu wiedzy z zakresu funkcjonowania PES
4. Wypromowanie marki i produktów ekonomii społecznej w regionie

<sup>68</sup> Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego ...op. cit., s. 118

<sup>69</sup> Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 roku ... op. cit., s.97

### **Działania:**

- Prowadzenie kampanii informacyjno-promocyjnych adresowanych do odbiorców instytucjonalnych oraz określonych grup odbiorców indywidualnych na temat marki i działań PES.
- Upowszechnianie wiedzy i promocja ekonomizacji NGO wśród przedstawicieli III sektora.
- Upowszechnianie wiedzy na temat społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR) wśród opolskich przedsiębiorców.
- Współpraca z mediami w zakresie informowania na temat dobrych praktyk i zagadnień związanych z wieloaspektowym wpływem ES w środowiskach: lokalnym i regionalnym.
- Organizacja przedsięwzięć służących zwiększaniu widoczności podmiotów ekonomii społecznej, jako dostawców produktów i usług oraz wspieranie sprzedaży produktów i usług świadczonych przez podmioty ekonomii społecznej na poziomie regionalnym (np. targi ekonomii społecznej, sprzedaż produktów i usług podmiotów ekonomii społecznej za pomocą jednego regionalnego portalu).
- Stworzenie i monitorowanie internetowej, regionalnej bazy danych PES oraz organizacji obywatelskich działających w regionie.
- Promocja wspólnych działań instytucji pomocy i integracji społecznej, rynku pracy i trzeciego sektora oraz instytucji prywatnych w zakresie rozwoju ES w regionie.
- Upowszechnianie idei partnerstwa lokalnego, w tym powoływania lokalnych grup działania, a także uwzględnianie w ich działaniach znaczenia PES dla rozwoju lokalnego.
- Opracowanie koncepcji promocji ekonomii społecznej w województwie poprzez system edukacji formalnej i nieformalnej dla dzieci i młodzieży oraz system edukacji formalnej i pozaformalnej dla dorosłych.
- Program informacyjny dot. ES dla szkół i uczelni wyższych oraz Specjalnych Ośrodków Szkolno-Wychowawczych, Ochotniczych Hufców Pracy, Ośrodków Doskonalenia Nauczycieli, placówek resocjalizacyjnych.

### **Wskaźniki produktu:**

- 1) Stworzenie i coroczna aktualizacja bazy danych PES oraz organizacji obywatelskich działających w regionie w latach 2016-2022.
- 2) Liczba kampanii promocyjnych upowszechniających idee ES oraz różnych form partnerstwa międzysektorowego przeprowadzonych w regionie w latach 2016–2022.
- 3) Liczba opolskich przedsiębiorców, którzy nabyli wiedzę na temat CSR w latach 2016–2022.
- 4) Liczba przedstawicieli III sektora oraz opolskich przedsiębiorców, którzy nabyli wiedzę na temat ekonomizacji NGO w latach 2016–2022.
- 5) Liczba PES wystawiających swoje produkty i usługi w latach 2016–2022; liczba zdarzeń (wystaw).
- 6) Liczba inicjatyw promocyjno- edukacyjnych z zakresu przedsiębiorczości na poziomie szkolnym i akademickim oraz dotyczących systemu edukacji formalnej i pozaformalnej dla dorosłych w latach 2016–2022.
- 7) Liczba inicjatyw promocyjno-edukacyjnych dotyczących rozwoju lokalnego z wykorzystaniem instrumentów ES oraz uspołeczniania zadań publicznych i stosowania klauzul społecznych 2016–2022.



**Wskaźniki rezultatu:**

- 1) Komplementarna baza danych na temat PES oraz organizacji obywatelskich działająca w woj. opolskim w okresie 2016–2022.
- 2) Upowszechnienie idei ekonomii społecznej oraz upowszechnienie wiedzy na temat tworzenia, działalności oraz korzyści płynących z partnerstw międzysektorowych wśród mieszkańców województwa (w tym przedstawiciele podmiotów publicznych, społecznych i prywatnych) w latach 2016–2022.
- 3) Liczba organizacji pozarządowych w województwie opolskim, które m.in. w skutek wsparcia OWES rozpoczęły działalność ekonomiczną w latach 2016–2022.
- 4) Zwiększenie udziału produktów i usług generowanych przez PES w ogólnej liczbie produktów i usług wytwarzanych w regionie w latach 2016–2022.
- 5) Zwiększenie się liczby partnerstw zawiązanych w celu wspólnej realizacji przedsięwzięć biznesowych w latach 2016–2022.

**Priorytet 2: *Rozwój i wzmocnienie systemu wsparcia ekonomii społecznej***

**Cel główny priorytetu:** *Stworzenie stabilnego i efektywnego systemu wsparcia PES*

**Cele szczegółowe:**

1. Podniesienie kwalifikacji i kompetencji z zakresu ekonomii społecznej wśród kadr PES, JST, instytucji pomocy i integracji społecznej, instytucji rynku pracy, wolontariuszy.
2. Rozwój form wsparcia dla PES.
3. Wzmocnienie roli podmiotów ekonomii społecznej we wspólnotach samorządowych.

**Działania:**

- Realizacja systemu wsparcia finansowego dla PES: poręczeń finansowych lub systemu pożyczek dla zainteresowanych zakładaniem lub rozwijaniem PES.
- Rzecznictwo na rzecz klauzul społecznych wśród przedstawiciele samorządów lokalnych.
- Szkolenie kadry PES, instytucji pomocy i integracji społecznej, instytucji rynku pracy, wolontariuszy w zakresie problematyki ekonomii społecznej (zwłaszcza międzysektorowe).
- Stworzenie założeń programowych dotyczących zakładania i prowadzenia PES oraz szkoleń menadżerskich dla przedstawiciele już istniejących PES.
- Współpraca ze środowiskiem naukowym oraz sferą opolskiego biznesu w celu podnoszenia kompetencji kadry wspierającej sektor ES w województwie, w tym szkolenia dla kadry wspierającej.
- Uruchomienie mechanizmów oddziaływania edukacyjnego JST np. w formie otwartych konkursów na popularyzację wiedzy z zakresu ES .
- Wprowadzenie mechanizmów oddziaływania edukacyjnego samorządu województwa opolskiego z samorządami powiatów i gmin w zakresie rozwoju ekonomii społecznej.
- Prezentacja dobrych praktyk oraz implementacja rozwiązań krajowych i zagranicznych w kluczowych sferach rozwoju.
- Wypracowanie i wdrożenie koncepcji sieci usług wsparcia ES i przedsiębiorstw społecznych w województwie.
- Badania i analizy dotyczące rozwoju opolskiej ES
- Program informacyjny na temat rozwoju lokalnego z wykorzystaniem instrumentów ES oraz upowszechniania zadań publicznych i stosowania klauzul społecznych.

### **Wskaźniki produktu:**

- 1) Liczba udzielonych pożyczek i poręczeń podmiotom ekonomii społecznej mających swoją siedzibę na terenie województwa opolskiego w latach 2016–2022.
- 2) Liczba podmiotów ekonomii społecznej z woj. opolskiego, którym zlecono, co najmniej jedną usługę na podstawie ustawy Prawo zamówień publicznych w wyniku zastosowania „klauzul społecznych, oraz liczba zleconych usług/dostaw w latach 2016–2022.
- 3) Liczba podmiotów ES, którym zlecono realizację, co najmniej 1 usługi spośród usług socjalnych (w tym usług dla osób niepełnosprawnych i osób starszych) oraz usług rynku pracy na zasadach ustawy z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w latach 2016–2022.
- 4) Liczba pracowników PES, instytucji pomocy i integracji społecznej, instytucji rynku pracy, wolontariuszy, którzy podnieśli swoje kwalifikacje zawodowe w zakresie problematyki ekonomii społecznej w latach 2016–2022.
- 5) Liczba ogłoszonych w latach 2016–2022 konkursów na temat popularyzacji wiedzy o ES.
- 6) Liczba inicjatyw związanych z wprowadzeniem mechanizmów oddziaływania edukacyjnego samorządu województwa opolskiego z samorządami powiatów i gmin w zakresie rozwoju ekonomii społecznej w latach 2016–2022.
- 7) Odsetek pracowników JST odpowiedzialnych za zamówienia publiczne przeszkolonych z zakresu uspołeczniania zadań publicznych i stosowania klauzul społecznych w latach 2016–2022.
- 8) Odsetek JST stosujących społecznie odpowiedzialne zamówienia publiczne w latach 2016–2022.
- 9) Liczba pracowników PES, NGO oraz JST uczestniczących w krajowych i zagranicznych wizytach studyjnych w latach 2016–2022.
- 10) Liczba przedsięwzięć mających na celu prezentację dobrych praktyk w kluczowych sferach rozwoju w latach 2016–2022.
- 11) Liczba wypracowanych i wdrożonych koncepcji sieci usług wsparcia ES w latach 2016–2022.

### **Wskaźniki rezultatu:**

- 1) Wykaz jednostek samorządu terytorialnego w regionie, które określiły możliwość, zlecenia zadań publicznych podmiotom ES, w dokumentach programowych (m.in. w rocznych lub wieloletnich programach współpracy z organizacjami pozarządowymi) w latach 2016–2022).
- 2) Zaprojektowanie i wdrożenie mechanizmów oddziaływania edukacyjnego, JST w zakresie rozwoju ES w woj. opolskim, jak również wzrost wiedzy na temat sektora es wśród mieszkańców województwa w latach 2016–2022.
- 3) Przeszkolenie 70% pracowników JST odpowiedzialnych za zamówienia publiczne z zakresu uspołeczniania zadań publicznych i stosowania klauzul społecznych w latach 2016 -2022.
- 4) Wzrost odsetka wydatków JST na usługi użyteczności publicznej zlecanych podmiotom ekonomii społecznej w stosunku do całości wydatków JST na usługi społeczne w latach 2016-2022.
- 5) 50% PES w woj. opolskim do 2020 r. działających w kluczowych sferach rozwoju.
- 6) Zrealizowanie, co najmniej 21 przedsięwzięć o różnej formule (wizyty studyjne, seminaria, spotkania, konferencje itp.) w latach 2016-2022.

- 7) Min. 1 wypracowana i wdrożona koncepcja sieci usług wsparcia ES w latach 2016 - 2022.
- 8) wzrost liczby JST – o 5%, które zleciły zadania PES w latach 2016-2022.

### **Priorytet 3 Rozwój partnerstwa i otoczenia na rzecz ekonomii społecznej**

**Cel główny priorytetu:** *Wypracowanie mechanizmów partnerstwa i współpracy na rzecz rozwoju ES w woj. opolskim*

#### **Cele szczegółowe:**

1. Zwiększenie liczby podmiotów ekonomii społecznej w regionie.
2. Wzrost bazy członkowskiej i liczby pracowników w PES.
3. Rozwój infrastruktury organizacyjno-prawno-ekonomicznej dla tworzenia i wsparcia podmiotów ekonomii społecznej.

#### **Działania:**

- Usługi animacji lokalnej (usługi animacyjne) i usługi rozwoju ekonomii społecznej (usługi inkubacyjne).
- Usługi wsparcia istniejących przedsiębiorstw społecznych (usługi biznesowe).
- Wsparcie infrastruktury organizacyjno-prawno-ekonomicznej dla tworzenia i wsparcia podmiotów ekonomii społecznej.
- Powołanie Regionalnego Komitetu Ekonomii Społecznej.
- Projektowanie mechanizmów współpracy Samorządu Województwa Opolskiego z samorządami powiatów i gmin w zakresie ekonomii społecznej (rola gminnych i powiatowych strategii, partnerstwo lokalne jako podstawa rozwoju).
- Tworzenie we współpracy z samorządami powiatowymi i gminnymi lokalnych map potrzeb w dziedzinie użyteczności publicznej.
- Partnerstwa lokalne z samorządami powiatowymi i gminnymi.
- Tworzenie regionalnych sieci współpracy OWES.
- Tworzenie regionalnych sieci podmiotów ekonomii społecznej (klastry, franczyzy).
- Włączanie podmiotów ES w istniejące na poziomie regionalnym organizacje branżowe (sieci, klastry).
- Tworzenie regionalnych sieci kooperacji podmiotów ES o charakterze reintegracyjnym.
- Budowanie powiązań pomiędzy nauką, biznesem i ekonomią społeczną na poziomie regionalnym.
- Wyznaczanie kierunków rozwoju ES.
- Monitorowanie, aktualizacja oraz ewaluacja Opolskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej.

#### **Wskaźniki produktu:**

- 1) Liczba subregionalnych ośrodków wsparcia ES w województwie opolskim działających w latach 2016–2022.
- 2) Liczba osób objętych programem szkoleniowym w zakresie animacji ekonomii społecznej w latach 2016–2022.

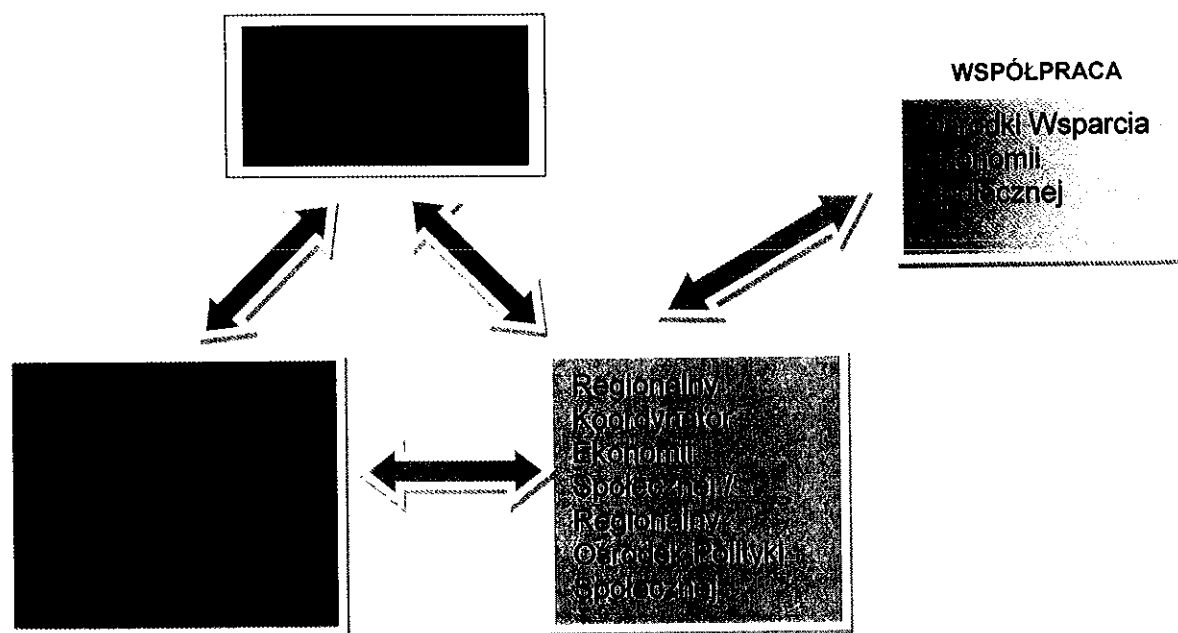
- 3) Liczba Gmin, które opracowały Gminne Strategie Polityki Społecznej w latach 2016 – 2022.
- 4) Liczba regionalnych sieci współpracy OWES działających w woj. opolskim powstałych w latach 2016–2022.
- 5) Liczba regionalnych sieci podmiotów ekonomii społecznej (klastry, franczyzy) powstałych w latach 2016–2022.
- 6) Liczba regionalnych sieci kooperacji podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym (CIS, KIS, ZAZ, W TZ), powstałych w latach 2016 –2022.
- 7) Liczba inicjatyw dotyczących nawiązania współpracy pomiędzy jednostkami systemu pomocy społecznej, podmiotami ekonomii społecznej, w tym o charakterze reintegracyjnym, OWES, instytucjami rynku pracy jak również powiązań pomiędzy nauką, biznesem i ekonomią społeczną na poziomie regionalnym w latach 2016–2022.
- 8) Liczba lokalnych planów rozwoju ekonomii społecznej powstałych w latach 2016–2022.
- 9) Liczba powołanych i funkcjonujących Regionalnych Komitetów Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie opolskim w latach 2016–2022.
- 10) Liczba nowych PES założonych w wyniku wsparcia OWES w latach 2016 –2022.
- 11) Liczba nowych miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych, powstałych w wyniku działalności OWES w latach 2016–2022.
- 12) Liczba grup inicjatywnych wspartych przez OWES, które w toku wsparcia wypracowały założenia, co do utworzenia PES w latach 2016–2022.
- 13) Liczba środowisk, które w wyniku działalności, OWES przystąpiły do wspólnej realizacji przedsięwzięcia mającego na celu rozwój ekonomii społecznej w latach 2016–2020.
- 14) Liczba organizacji pozarządowych prowadzących działalność odpłatą pożytku publicznego lub działalność gospodarczą utworzonych w wyniku działalności OWES w latach 2016–2022.
- 15) Liczba miejsc pracy w przeliczeniu na pełne etaty utworzonych w wyniku działalności OWES we wspartych przedsiębiorstwach społecznych w latach 2016–2022.
- 16) Liczba JST, które dzięki wsparciu OWES zwiększyły procent zakupów produktów i usług oferowanych przez PES w latach 2016-2022.
- 17) Liczba przedsiębiorców, którzy dzięki animacji OWES zaczęli współpracować z PES w latach 2016-2022.

#### **Wskaźniki rezultatu:**

- 1) Funkcjonowanie 3 akredytowanych, subregionalnych ośrodków wsparcia ES w woj. opolskim oraz prowadzenie przez nie kompleksowego wsparcia w obszarze tworzenia i działalności PES w latach 2016–2022.
- 2) 80 osób objętych programem szkoleniowym w zakresie animacji ekonomii społecznej w latach 2016–2022.
- 3) Każdy powiat objęty działalnością, co najmniej 5 liderów ekonomii społecznej w latach 2016–2022.
- 4) Do 2022 r. 80% gmin z terenu woj. opolskiego posiada Strategie Polityki Społecznej.
- 5) Coroczny wzrost, o co najmniej 3% udziału przedstawicieli PES w konsultowaniu dokumentów na poziomie regionu, dotyczących sfer związanych z ekonomią społeczną.
- 6) Stworzenie w latach 2016–2022 regionalnej sieci współpracy OWES działających w woj. opolskim.
- 7) Stworzenie w latach 2016–2022 minimum jednej regionalnej sieci podmiotów ekonomii społecznej (klastry, franczyzy).

- 8) Stworzenie w latach 2016–2022 regionalnej sieci kooperacji podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym (CIS, KIS, ZAZ, WTZ), mających umożliwić wzajemne uczenie się i wymianę informacji oraz wsparcie tych podmiotów w osiągnięciu standardów usług.
- 9) Zainicjowanie min. 7 inicjatyw dotyczących współpracy pomiędzy interesariuszami (jednostki organizacyjne pomocy społecznej, instytucje rynku pracy, organizacje, przedsiębiorcy uczelnie, inne), którzy w różnym stopniu zajmują się i/lub mogą wnieść istotny wkład w ograniczenie zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego na poziomie regionalnym w latach 2016–2022.
- 10) Minimum 8 lokalnych planów rozwoju ekonomii społecznej powstałych w latach 2016–2022.
- 11) Coroczny raport o stanie ekonomii społecznej w województwie.
- 12) Powołany i funkcjonujący Regionalny Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie opolskim w latach 2016–2022.
- 13) Do 2022 r., co najmniej 70% składu Regionalnego Komitetu ES stanowią przedstawiciele opolskich PES.
- 14) Powstanie, w wyniku wsparcia OWES 35 nowych PES w latach 2016–2020.
- 15) Powstanie do roku 2022 minimum 525 miejsc pracy w podmiotach ekonomii społecznej w województwie opolskim.
- 16) Minimum 50 grup inicjatywnych wspartych przez OWES, które wypracują założenia, co do utworzenia PES do roku 2022.
- 17) Minimum 80 środowisk, które w wyniku działalności OWES przystąpiły do wspólnej realizacji przedsięwzięcia mającego na celu rozwój ekonomii społecznej w latach 2016–2022.
- 18) Co najmniej 75% nowopowstałych PES, prowadzi działalność gospodarczą powyżej 18 miesięcy od momentu uzyskania dotacji w latach 2016–2022.
- 19) Co najmniej 60 miejsc pracy utworzonych w wyniku działalności OWES we wspartych przedsiębiorstwach społecznych w latach 2016–2022.
- 20) 262 podmioty ekonomii społecznej objęte wsparciem w latach 2016–2022.
- 21) Wzrost o 10% do roku 2022 liczby JST, które kupują produkty i usługi PES.
- 22) Coroczny wzrost, o co najmniej 2%, przedsiębiorców współpracujących z PES.

## 9. System koordynacji ekonomii społecznej w województwie opolskim



Źródło: Opracowanie własne ROPS w Opolu

- 1) **Zarząd Województwa Opolskiego** – nadzór nad koordynacją działań województwa opolskiego w zakresie ekonomii społecznej, w tym za pośrednictwem Regionalnego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej (RKRES), zgodnie ze składem osobowym powołanym stosowną uchwałą Zarządu oraz za pośrednictwem Regionalnego Koordynatora Ekonomii Społecznej, którego rolę pełni Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej (ROPS).
- 2) **Regionalny Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej (RKRES)**, stanowiący ciało doradcze, powołane uchwałą Zarządu Województwa Opolskiego, złożone z przedstawicieli samorządu województwa i samorządów lokalnych, a także przedstawicieli sektora ekonomii społecznej, nauki oraz biznesu. Celem RKRES jest koordynacja działań województwa w zakresie ekonomii społecznej.
- 3) **Regionalny Koordynator Ekonomii Społecznej / Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej (ROPS)**, zgodnie z Krajowym Programem Rozwoju Ekonomii Społecznej jest jednostką odpowiedzialną za koordynację działań związanych z ekonomią społeczną. ROPS ma również za zadanie koordynować działania publiczne w zakresie realizacji Opolskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej, merytorycznie określać kierunki, preferencje oraz procedury wsparcia ES i przedsiębiorstw społecznych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Woj. Opolskiego na lata 2014-2020. ROPS monitoruje także postępy w realizacji Opolskiego Programu, na bieżąco konsultuje działania oraz dokonania Programu oraz prowadzenie sekretariatu RKRES.
- 4) **Ośrodki Wsparcia ekonomii społecznej, o których mowa w pkt.3** - współpraca z ww. podmiotami koordynującymi działania związane z ekonomią społeczną w regionie.

## 10. System wsparcia ekonomii społecznej - podział ról

W związku ze spotkaniem, które odbyło się 22 maja 2015 r. w Regionalnym Ośrodku Polityki Społecznej w Opolu z przedstawicielami regionalnych OWES oraz w związku z zapisami KPRES i *Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020*, ustalono system wsparcia ekonomii społecznej w województwie opolskim wraz z podziałem ról, głównie w zakresie działań animacyjnych adresowanych do sektora publicznego, w szczególności jednostek samorządu terytorialnego, służących:

- a) zwiększeniu udziału podmiotów ekonomii społecznej w rynku,
- b) zwiększeniu roli podmiotów ekonomii społecznej w realizacji usług społecznych świadczonych w interesie ogólnym.

### Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej (ROPS)

- 1) Koordynacja sieci współpracy na rzecz rozwoju ES – prowadzenie sekretariatu Regionalnego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej.
- 2) Działania informacyjne związane ze stosowaniem klauzul społecznych i społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych.
- 3) Działania informacyjne zwiększające wykorzystanie mechanizmu zlecenia usług w oparciu o ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie lub inne ustawy.
- 4) Zbieranie informacji o klastrach i francyzach, inicjowanie włączenia się w regionalne przedsięwzięcia.
- 5) Inicjowanie współpracy jednostek pomocy społecznej w zakresie rozwiązywania problemów społeczno-ekonomicznych np. dostępności mieszkań, działań na rzecz osób starszych, usług opiekuńczych.
- 6) Budowanie powiązań pomiędzy nauką, biznesem, a podmiotami ekonomii społecznej (programy edukacyjne i informacyjne).
- 7) Kampanie promocyjne na rzecz ekonomii społecznej.
- 8) Współpraca z gminami w zakresie tworzenia lokalnych planów rozwoju ekonomii społecznej, w tym rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność, współpraca przy tworzeniu lokalnych strategii rozwiązywania problemów społecznych.
- 9) Wizyty studyjne, związane z kluczowymi sferami rozwoju.
- 10) Opracowanie koncepcji promocji idei ekonomii społecznej w województwie poprzez system edukacji formalnej i nieformalnej dla dzieci oraz dla dorosłych (ewentualnie w ramach konkursu ofert, powierzenia bądź zlecenia zadania publicznego).
- 11) Koordynacja działań związanych z Młodzieżowymi Funduszami Grantowymi.

### Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej

- 1) Sieć usług wsparcia ekonomii społecznej, w tym: animacja, doradztwo, szkolenia, wsparcie istniejących PES.
- 2) Prowadzenie prac związanych z przygotowaniem gminnych strategii polityki społecznej oraz 3 letnich programów polityki społecznej (gminnych i powiatowych) - ewentualne źródło finansowania PO WER.
- 3) Działania animacyjne związane z systemami konsultacji społecznych, budżetem obywatelskim, prawem do partycypacji, aktywnością środowisk lokalnych, tworzeniem propozycji powołania rad działalności pożytku publicznego, wspieranie dostępu do

bezpłatnych porad prawnych i obywatelskich - ewentualne źródło finansowania PO WER.

- 4) Działania metodyczne oraz prawno-edukacyjne dotyczące wspierania rozwoju usług użyteczności publicznej poprzez ekonomię społeczną - ewentualne źródło finansowania PO WER.
- 5) Wspieranie rozwoju usług aktywnej integracji pomiędzy JST a NGO i PES.
- 6) Działania animacyjne związane ze stosowaniem klauzul społecznych i społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych.
- 7) Działania animacyjne zwiększające wykorzystanie mechanizmu zlecenia usług w oparciu o ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie lub inne ustawy.

## 11. Realizacja, monitoring i ewaluacja Programu

Realizacja, monitoring i ewaluacja Opolskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2016–2022, określa organizację, zasady i sposoby wdrażania, monitorowania oraz oceny stopnia osiągnięcia celu głównego oraz celów szczegółowych. Wdrażanie Programu wymaga ścisłej współpracy i wymiany informacji pomiędzy zainteresowanymi podmiotami m.in. przedstawicielami jednostek samorządu terytorialnego oraz przedstawicielami podmiotów reprezentujących sektor ekonomii społecznej. Za monitorowanie rozwoju przedsiębiorczości społecznej na poziomie regionu odpowiadać będzie Samorząd Województwa Opolskiego. Główną rolę w tym procesie odgrywać będzie Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu, pełniący rolę Regionalnego Koordynatora Ekonomii Społecznej.

Skuteczność realizacji Planu uzależniona jest w dużej części od przedstawicieli oraz podmiotów realizujących zadania na rzecz ekonomii społecznej i jej otoczenia w regionie, tj.: Realizatorów:

1. Samorząd Województwa Opolskiego.
2. Ośrodki Wsparcie Ekonomii Społecznej.
3. Jednostki samorządu terytorialnego.
4. Jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej.
5. Instytucje rynku pracy.
6. Podmioty ekonomii społecznej.
7. Pracodawcy.
8. Środowiska szkolne i akademickie.

Do zbierania i analizy danych związanych z ekonomią społeczną wykorzystane zostanie narzędzie, jakim jest *Ocena zasobów pomocy społecznej województwa opolskiego*, gromadzące informacje poprzez bazę danych Statystycznej Aplikacji Centralnej (SAC), co będzie wymagało uzupełnienia jej o dział dotyczący ekonomii społecznej oraz udostępnienia wprowadzania danych przez Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES). Za tym rozwiązaniem przemawia z informatyzowanie tego narzędzia, a także wyposażenie w narzędzia analityczne, powszechność jego stosowania przez służby społeczne na poziomie gminy i powiatu, a także nałożenie na ROPS obowiązku koordynacji zbierania danych. Dane o przedsiębiorczości społecznej i ekonomii społecznej uzupełnią coroczne raporty generowane na poziomie gmin i powiatów, a także zwiększa poziom kooperacji pomiędzy gminami a OWES w zakresie wymiany informacji/danych.



Corocznie z działań monitorujących na poziomie gmin, powiatów, OWES, regionu powstanie raport o stanie ekonomii społecznej będący częścią *Oceny*. Na poziomie krajowym Krajowy Sekretariat Ekonomii Społecznej (KSES) przygotowuje, wystandaryzowane, podstawowe narzędzia używane przez regiony, co zapewni porównywalność danych, możliwość ich agregacji i dezagregacji. KSES będzie także prowadzić repozytorium przykładowych narzędzi, a także szkolenia i doradztwo dla regionów i OWES w zakresie monitoringu i ewaluacji przedsiębiorczości społecznej.

W celu szczegółowego opisu systemu monitorowania ekonomii społecznej, na poziomie krajowym zostanie opracowany przez KSES zestaw wskaźników (karty wskaźników) wyposażony w niezbędne informacje, na podstawie, którego będzie możliwe gromadzenie wystandaryzowanych danych o ekonomii społecznej w regionie<sup>70</sup>.

Monitoring Programu służyć będzie bieżącemu gromadzeniu danych, które pozwolą na identyfikację postępu, zagrożeń i nieprawidłowości we wdrażaniu założonych celów.

Podstawowym dokumentem w procesie monitoringu będą raporty roczne dotyczące realizacji zadań, opracowywane przez pracownika ROPS odpowiadającego za realizację i monitoring zadań wskazanych w Programie wg standardów określonych przez Krajowy Sekretariat Ekonomii Społecznej (KSES). ROPS będzie odpowiadał, za jakość i agregację danych na poziomie regionalnym oraz spójność informacji dostarczanych przez gminy oraz powiaty.

Raport będzie zawierał m.in.:

- opis ogólnej sytuacji przedsiębiorczości społecznej w regionie,
- prezentację działań OWES wykorzystującą ideę benchmarkingu i dobrych praktyk, ułatwiających rozwój podmiotów ekonomii społecznej oraz planowanie regionalnej polityki w odniesieniu do sektora ekonomii społecznej w regionie,
- dane dotyczące rozwoju przedsiębiorczości społecznej w regionie sporządzone na podstawie wskaźników regionalnego programu rozwoju ekonomii społecznej oraz wskaźników KPRES,
- dane na temat stanu realizacji Opolskiego Programu Ekonomii Społecznej Województwa Opolskiego na lata 2016–2022,
- ocenę trwałości funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych,
- rekomendacje w zakresie rozwoju ekonomii społecznej, sprawozdanie z wdrażania rekomendacji z roku poprzedniego.

Dodatkowo na potrzeby Programu będzie prowadzona przez ROPS ewaluacja zewnętrzna. Ewaluacja będzie skierowana na efektywność i jakość procesu realizowanego wsparcia przez podmioty ekonomii społecznej. Głównym celem ewaluacji będzie określenie oddziaływania programu oraz jego trwałości. Nie mniej jednak ważnym zadaniem ewaluacji będzie ocena skuteczności i efektywności danej interwencji oraz jej trafności i użyteczności. Istotną rolę odgrywa odniesienie się do założonych w programie celów oraz ocena na ile udało się je osiągnąć. Ewaluacja obejmować będzie zarówno pozytywne i negatywne czynniki wpływające na wdrażanie Programu, jego efekty oraz ich trwałość. Wyniki ewaluacji służyć będą nie tylko kompleksowemu podsumowaniu zakończonego Programu, lecz również będą stanowić istotne źródło informacji w planowaniu kolejnych interwencji.

Raporty roczne będą sporządzane w terminie do końca I kwartału roku kalendarzowego następującego po roku, którego dotyczą i następnie przedstawiane Zespołowi ds. ekonomii społecznej w celu ich weryfikacji. Zespół wyraża swoją opinię

<sup>70</sup> Krajowy Program Ekonomii Społecznej...op. cit., s.66-67

i zalecenia w zakresie wdrażania Programu. Informacja roczna z postępów wdrażania Programu, w zakresie osiągnięcia założonych celów, będzie przekazywana Zarządowi Województwa Opolskiego celem akceptacji, a następnie do końca I półrocza przekazana do Krajowego Sekretariatu Ekonomii Społecznej, który na poziomie krajowym będzie monitorował realizację Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej.

Wnioski z regionalnych raportów monitoringowych oraz ewaluacji zewnętrznych przekazywane do KSES będą częścią oceny dotyczącej rozwoju ekonomii społecznej w kraju. Należy, bowiem przewidywać, iż kolejne lata przyniosą oczekiwany wzrost znaczenia sektora ES w zakresie realizacji celów społecznych i gospodarczych, w tym w szczególności wzrostu zatrudnienia i integracji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i zawodowym, rozwoju lokalnego oraz poprawy warunków życia mieszkańców.

## 12. Ramy finansowe Programu

Bezpośrednie wsparcie finansowe do 2020 roku (w przypadku projektu pozakonkursowego ROPS do 2022 roku) przewiduje się głównie ze środków RPO Województwa Opolskiego tj.:

- 1) w ramach Osi Priorytetowej 2 - *Konkurencyjna gospodarka* (EFRR)  
Działanie 2.2 4 Inwestycje dla podmiotów Ekonomii Społecznej 3 100 000 euro (13 097 190, 00 zł)
- 2) w ramach Osi Priorytetowej 8 - *Integracja Społeczna* (EFS)  
Działanie 8.3 Wsparcie podmiotów ekonomii społecznej – 6 300 000 euro (26 616 870 zł)

W ramach tego działania finansowane będą także OWES oraz projekt pozakonkursowy ROPS, z czego projekt ROPS w wysokości 720 000, 00 zł średniorocznie, tj. 5 040 000 zł w całym okresie realizacji RPO.

Przyjmując, iż ekonomia społeczna jest jedną z efektywniejszych metod włączenia społecznego należy wskazać także prognozowany, pośredni kierunek wsparcia finansowego z RP WO tj.:

— w ramach Osi Priorytetowej 8 - *Integracja Społeczna* (EFS):

Działanie 8.2 Włączenie społeczne – 17 629 483 euro (74 482 802 zł),

Działanie 8.1 Dostęp do wysokiej, jakości usług zdrowotnych i społecznych – 50 000 000 euro (212 245 500, 00 zł), ale także w ramach priorytetów:

— IX.2.A.1 *Wysoka jakość edukacji,*

— X.2.A.1 *Inwestycje w infrastrukturę społeczną*

Ogólnie RPO, zgodnie z KPRES winno obejmować wydatki związane z:

- działaniami, których przedmiotem będzie ekonomia społeczna, jako element tożsamości kulturowej,
- wsparciem edukacyjnym środowisk lokalnych,
- kwestiami edukacji na poziomie szkolnym i akademickim,
- modelem edukacji pozaformalnej dzieci i młodzieży,
- wspieraniem rozwoju poradnictwa prawnego i obywatelskiego,
- organizowaniem regionalnych działań edukacyjnych na rzecz zmiany sposobu realizacji zadań użyteczności publicznej poprzez włączenia sektora ES za pomocą rocznych i wieloletnich programów współpracy z organizacjami obywatelskimi i podmiotami, o których mowa w art.3 ust. 3 *Ustawy z dnia 24*

*kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* (Dz. U. z 2014 r., poz. 1118 z późn. zm.),

- działaniami szkoleniowymi w regionie adresowanymi do jednostek samorządu terytorialnego,
- wydatkami na usługi infrastrukturalne (w tym OWES)
- wsparciem rozwoju sieci kooperacji i partnerstw ES w zakresie wspierania budowy powiązań kooperacyjnych, w tym wsparcie transferu innowacji pomiędzy uczelniami, sektorem nauki, tradycyjnymi przedsiębiorstwami a przedsiębiorstwami społecznymi
- zarządzaniem politykami publicznymi na poziomie województwa, działaniami sieciującymi, promowaniem kooperacji z jednostkami samorządu terytorialnego (ROPS, RKRES),
- działaniami sieciującymi sektor ES, mającym na celu inicjatywy na rzecz samoorganizacji i federalizacji sektora, również doradztwa i promocji działań, wspieranie tworzenia i funkcjonowania platform wymiany informacji na rzecz wzmocnienia powiązań sieciowych wewnątrz sektora, w tym portali internetowych oraz wydawnictw prasowych, a także wspieraniem oddolnych systemów znaków, jakości i certyfikacji zmierzających do poprawy, jakości usług i produktów podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych (ROPS, OWES, RKRES),
- monitoringiem ES (ROPS)<sup>71</sup>.

Inne źródła finansowania lub dofinansowania inicjatyw z zakresu ekonomii społecznej:

1. Środki dostępne w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 -2020 (PROW), współfinansowanym ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich.
2. Środki dostępne w Programie Operacyjnym Wiedza Edukacja Rozwój (POWER), w tym pożyczki i poręczenia za pośrednictwem Banku Gospodarstwa Krajowego, współfinansowanym ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.
3. Resortowy Program Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej „Ekonomia społeczna 2015–2020”, finansowany w ramach limitu wydatków części budżetu państwa, której dysponentem jest minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego (wydatki w ramach resortowego programu „Ekonomia społeczna” nie stanowią dodatkowego obciążenia funduszy celowych, będąc ich doprecyzowaniem dla osiągnięcia zakładanych rezultatów i będą finansowane w ramach wydatków zaplanowanych w ustawach budżetowych bez konieczności ubiegania się o dodatkowe środki. Oznacza to, że warunkiem ich uruchomienia jest umieszczenie ich w limitach wydatków na dany rok budżetowy określony w ustawie budżetowej)
4. Środki dostępne w Programie Fundusz Inicjatyw Obywatelskich (FIO), finansowanym ze środków budżetu państwa.
5. Fundusz Pracy (jednorazowo środki na podjęcie działalności gospodarczej na zasadach określonych dla spółdzielni socjalnych w wysokości nie wyższej niż 4-krotne przeciętne wynagrodzenie na jednego członka spółdzielni oraz 3-krotne przeciętne wynagrodzenie na jednego członka przystępującego do spółdzielni socjalnej po jej założeniu).

<sup>71</sup> Tamże, s.74-81

6. Inne środki budżetu państwa.
7. Środki budżetów jednostek samorządu terytorialnego (m.in. w takim zakresie, w jakim stanowią 15% wkładu w realizację projektów europejskich oraz na zadania zlecone, niestanowiące dodatkowych wydatków, a jedynie projekcją innego sposobu ich wydatkowania w ramach działań nieobligatoryjnych).
8. Środki prywatne (podmiotów ekonomii społecznej i banków).
9. Środki Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (WTZ, ZAZ, dofinansowanie do wynagrodzeń pracowników niepełnosprawnych art. 26a ustawy o rehabilitacji oraz art. 32 ustawy o rehabilitacji oraz w zakresie wkładu własnego przy aplikacjach do RPO, pomoc na wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej).

DYREKTOR DEPARTAMENTU  
Zarówno i Polityki Społecznej  
*Stanisław Łęgowka*  
Stanisław Łęgowka

REGIONALNEGO  
Dyrektor  
na Polityki Społecznej  
Opolu  
*Adam Różycki*  
Adam Różycki

WICEMARSZAŁEK

*Roman Kolek*  
Roman Kolek